

Интегрисање питања сексуалног и родно заснованог насиља у праћење стања у затворским и притворским установама

Смјернице за надзорне механизме

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

Интегрисање питања сексуалног и родно заснованог насиља у праћење стања у затворским и притворским установама

Смјернице за надзорне механизме

Овај документ је првобитно објавила Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОДИХР) на енглеском језику 2021. године под изворним називом *Integrating the Issue of Sexual and Gender-Based Violence in Detention Monitoring: A Guidance Note for Oversight Mechanisms*. Верзија на српском језику је незванични превод, који је припремила и објавила Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини. Мишљења и информације које садржи не одражавају нужно политику и став ОДИХР-а. За недоследности погледајте оригиналну енглеску верзију.

Мисија ОЕБС-а у БиХ подржала превод овог документа. Свако мишљење или изјава, објављено у овом документу, а за које није изричито назначено да потиче из Мисије ОЕБС-а у БиХ, не одражава нужно званичну политику Мисије ОЕБС-а у БиХ.

Објавила ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права (ОДИХР)

Ул. Miodowa 10
00–251 Варшава, Пољска

www.osce.org/odhr

© ОЕБС/ОДИХР 2023.

Сва права задржана. Садржај ове публикације може слободно да се користи и умножава за образовне и друге некомерцијалне потребе, под условом да се при сваком умножавању ОЕБС/ОДИХР наведе као извор.

ISBN 978-92-9271-145-0

Документ је осмислио и координисао ОДИХР, а израдила га је главна консултанткиња Шерон Критоф (Sharon Critoph), која је обавила и стручне интервјуе и истраживање.

Дизајн: Homework

Садржај

1. УВОД	4
2. ШТА ЈЕ СЕКСУАЛНО И РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ?	8
3. КОЈИ СУ СПЕЦИФИЧНИ РИЗИЦИ НА МЈЕСТИМА ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ?	10
3.1 Ко је под ризиком од СРЗН-а?	11
3.2 Ко су починиоци?	14
4. РАЗУМИЈЕВАЊЕ ЗАШТО СЕ СРЗН ЧЕСТО НЕДОВОЉНО ПРИЈАВЉУЈЕ	16
5. КАКО УКЉУЧИТИ ПИТАЊЕ СРЗН-а У ПРАЋЕЊЕ	20
5.1 Стратешко планирање и утврђивање приоритета	21
5.2 Утврђивање јасних циљева у односу на СРЗН	22
5.3 Алати за праћење	23
5.4 Повезани ризици и изазови	24
5.5 Обезбјеђење потпуне повјерљивости	25
6. МЕТОДОЛОГИЈА ПРАЋЕЊА	26
6.1 Преглед закона, политика и процедура	26
6.2 Преглед осталих релевантних информација и документације	27
6.3 Посјета установи	28
6.4 Интервјуи с притвореницима/затвореницима	29
6.5 Информације од бивших притвореника/затвореника, чланова породице и других актера	35
6.6 Информације од надлежних органа	36
7. САСТАВ ТИМОВА ЗА ПРАЋЕЊЕ	37
7.1 Идентитет посматрача	37
7.2 Професионалне и међуљудске вјештине	38
7.3 Језик и рад с преводиоцима	39
7.4 Изградња капацитета механизма за праћење у односу на СРЗН	40
8. ПРАЋЕЊЕ РИЗИКА У СПЕЦИФИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА	42
8.1 Интеракција с полицијом: заустављање, хапшење и задржавање	42
8.2 Фаза истраге: разговори и испитивање	46
8.3 Распоређивање и надзор	48
8.4 Претреси тијела	51
8.5 Употреба средстава за спутавање, силе и оружја	56
8.6 Сегрегација и друге дисциплинске мјере	59
8.7 Општи услови живота и потенцијалне „слијепе тачке“	61
8.8 Транзит и трансфер	62
8.9 Иницијални медицински преглед и стална здравствена заштита (као фактор ризика)	65
9. АКТИВНОСТИ ПРАЋЕЊА С ЦИЉЕМ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ОДГОВОРА НА СРЗН	68
9.1 Процјене ризика и потреба	68
9.2 Приступ здравственој заштити	69
9.3 Контакт са спољним свијетом	73
9.4 Приступ информацијама	77
9.5 Статичка и динамичка безбједност	78
9.6 Запошљавање особља, оспособљавање и надзор	79
9.7 Механизми за подношење жалби	80
9.8 Активности и програми	84
10. ПРОПРАТНЕ АКТИВНОСТИ	86
10.1 Родно одговорно извјештавање	87
10.2 Препоруке и дијалог	87
10.3 Праћење истрага	88

1. УВОД

Сексуално и родно засновано насиље - СРЗН (енг. sexual and gender-based violence - SGBV) је трајни проблем у мјестима лишења слободе. То се односи не само на степен до којег друштво толерише такво насиље, него и на чињеницу да се дјела сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе углавном игноришу и недовољно пријављују, а надлежни органи често не испуњавају своју дужност да заштите притворенике и затворенике.

Кривичноправним системима често недостају јасне политике за одговор на СРЗН, а особље не пролази адекватну обуку о препознавању таквог насиља и одговору на њега. Надлежни органи не схватају озбиљно сексуално и родно засновано насиље у притворским условима или га одбацују као неодвојиви аспект живота иза решетака. Друштво може да занемари СРЗН у притворским установама и због предрасуда према онима иза решетака и маргинализованим заједницама које су превише заступљене у затвореним установама.

На глобалном нивоу, само се ограничена пажња посвећује разумијевању природе и обима СРЗН-а у мјестима лишења слободе, карактеристикама починилаца и жртава, те најефикаснијим интервенцијама за превенцију и одговор на насиље када до њега дође. Исто тако, мало напора се улаже у заштиту лица која су најподложнија сексуалном и родно заснованом насиљу или ефикасно рјешавање посљедица по жртве, починиоце и друштво у цјелини.

Механизми за праћење могу да одиграју кључну улогу у откривању случајева сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе. Посматрачи могу да утврде факторе ризика, открију недолично понашање и дају препоруке надлежним органима о томе како да се изборе са овим обликом насиља. Сада је већ добро утврђено да је праћење важан фактор у превенцији СРЗН-а и других облика насиља.

Већ је доступно мноштво смјерница за праћење мјеста лишења слободе, укључујући и мучење и друге облике злостављања. Ипак, иако СРЗН често може да представља мучење и друге облике злостављања, доступан је мали број конкретних смјерница за праћење СРЗН-а, родно одговорно праћење или одређене изазо-

ве и ризике повезане с таквим радом.¹ Сврха ове публикације је да премости тај јаз и она може да се чита у комбинацији с другим алатима за праћење.

Ефикасни системи праћења могу да помогну у враћању повјерења јавности у начин на који се воде мјеста лишења слободе и да допринесу повећању укупне доступности затворених установа актерима ван кривичноправног система. Осим тога, налази механизма за праћење могу да доведу у питање стереотипе који се често повезују са сексуалним и родно заснованим насиљем у мјестима лишења слободе.

Ове смјернице су осмишљене да помогну свим механизмима за праћење притвора да уграде питање сексуалног и родно заснованог насиља у свој редовни рад. У документу је сажето објашњена важност праћења сексуалног и родно заснованог насиља и дате су практичне сугестије о томе како да се ова разматрања укључе у рад на праћењу без даљњег угрожавања лица која су под ризиком.

Конкретније, у смјерницама су дати примјери како механизми праћења могу да укључе СРЗН у своја истраживања и планирање, како најбоље да приступе питању СРЗН-а и како да поступе када сазнају за инциденте насиља. Утврђене су и специфичне ситуације које укључују ризик од сексуалног и родно заснованог насиља и превентивне мјере које треба да буду на снази, уз приједлоге врста питања на која би лица која врше праћење (посматрачи) могла да се фокусирају.

1 Неки од примјера постојећих смјерница у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем су: ОДИХР, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-based Violence in Places of Deprivation of Liberty* (Спречавање и рјешавање питања сексуалног и родно заснованог насиља на мјестима лишења слободе), (Варшава, ОДИХР 2019.), <https://www.osce.org/files/f/documents/f/b/427448.pdf>; Женевски центар за управљање сектором безбједности (DCAF), ОДИХР & UN Women, *Places of Deprivation of Liberty and Gender* (Мјеста лишења слободе и род) (Женева: DCAF /ОДИХР/UN Women 2018.), <https://www.osce.org/files/f/documents/a/e/442531.pdf>; и Међународни комитет Црвеног крста (ICRC), *Sexual Violence in Detention* (Сексуално насиље у притвору), (Женева: ICRC (2017.), <https://www.icrc.org/en/publication/4293-sexual-violence-detention> Још неки релевантни извори информација су: DCAF, ОДИХР и ОЕБС, *Guidance Note on Integrating a Gender Perspective into Oversight of the Security Sector by Ombuds Institutions and National Human Rights Institutions*, (Смјернице о интегрисању родне перспективе у надзор институција омбудсмена и националних институција за људска права над сектором безбједности) (Женева: DCAF/ОЕБС/ОДИХР 2014.), <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/118327.pdf>; ОДИХР и *Convention against Torture Initiative*, „Providing Rehabilitation to Victims of Torture and Other Ill-Treatment – A Practical Tool“ (Рехабилитација за жртве мучења и другог окрутног поступања - Практични водич), <https://www.osce.org/odihr/385497>; ОДИХР и Penal Reform International (PRI), *Guidance Document on the Nelson Mandela Rules* (Смјернице о правилима Нелсона Манделе) (Варшава: ОДИХР и PRI 2018.), <https://www.osce.org/odihr/389912>; Удружење за превенцију мучења (APT), *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide* (Остваривање ефикасне заштите ЛГБТИ лица лишених слободе: Водич за праћење) (Женева: APT 2018.), <https://www.apr.ch/en/resources/publications/towards-effective-protection-lgbti-persons-deprived-liberty-monitoring-guide>; APT & PRI, *“Women in Detention: A Guide to Gender-Sensitive Monitoring”* (Жене у притвору: Водич за родно одговорно праћење“), 2015., <https://www.penalreform.org/resource/women-detention-guide-gendersensitive-monitoring/>; и UN Women, Свјетска здравствена организација (СЗО), Популациони фонд Уједињених нација, Развојни програм Уједињених нација и Канцеларија Уједињених нација за дроге и криминал, „Модул 3: Правосуђе и полицијски рад“, у оквиру „Essential Service Package for Women and Girls Subjected to Violence“ (Пакет основних услуга за жене и дјевојчице изложене насиљу“, 2015., <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>.

Предложена питања требало би да послуже као смјернице за посматраче за интегрисање питања сексуалног и родно заснованог насиља у свој редовни рад у најбољој могућој мјери, узимајући у обзир контекст одређене земље и ограничења под којима посматрачи раде.

Овај документ се ослања и надовезује на ОДИХР-ову публикацију „Спречавање и рјешавање питања сексуалног и родно заснованог насиља на мјестима лишења слободе: стандарди, приступи и примјери из региона ОЕБС-а,² која је објављена 2019. године. Посматрачи и остали треба да прочитају овај главни документ да би добили детаљније информације о сексуалном и родно заснованом насиљу у мјестима лишења слободе.

Циљеви Смјерница

Овај водич је намијењен сваком појединцу или тијелу одговорном за праћење мјеста лишења слободе, укључујући националне, регионалне и међународне механизме посјета. Иако се врсте механизма за праћење разликују од државе од државе, а свако тијело има свој мандат, за надати се да ће ова публикација пружити корисне смјернице читавом спектру посматрача, укључујући интерне и правосудне инспекторе, као и независне спољне посматраче, као што су организације цивилног друштва (ОЦД), националне институције за људска права (енг. National Human Rights Institution NHRI), институције омбудсмена и национални превентивни механизми (НПМ).

Овај водич је првенствено намијењен лицима задуженим за праћење мјеста лишења слободе у кривичноправним институцијама, укључујући полицијско задржавање, притворске установе и казнено-поправне установе. Међутим, неке информације могле би да буду корисне и групама и појединцима који надгледају друга мјеста лишења слободе, укључујући имиграционе и детенционе центре за избјеглице, центре за рехабилитацију зависника од наркотика и алкохола, војне затворе, те психијатријске и друге медицинске установе. Ипак, неке од препорука неће бити релевантне нити примјерене за праћење ових других врста установа.

Надамо се да ће овај водич бити користан и онима који су одговорни за управљање мјестима лишења слободе, укључујући креаторе политика, руководство и особље.

Дакле, општи циљ ових смјерница је да се побољша капацитет механизма за праћење притвора за идентификацију и превенцију сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе и да се родне перспективе укључе у њихов рад. Специфични циљеви су:

- дати практичне смјернице како механизми за праћење могу да укључе питање сексуалног и родно заснованог насиља у свој свакодневни рад;

2 ОДИХР, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, *Ibid.*

- подићи свијест међу механизмима за праћење о врстама понашања које могу да представљају СРЗН и распрострањености таквог понашања у мјестима лишења слободе;
- помоћи механизмима за праћење да разумију узроке и посљедице СРЗН-а у мјестима лишења слободе и да то укључе у своје планирање;
- утврдити и одговорити на посебне ризике и изазове у вези са праћењем СРЗН-а; и
- помоћи посматрачима да развију одговарајућу методологију за истраживање појаве сексуалног и родно заснованог насиља.

2. ШТА ЈЕ СЕКСУАЛНО И РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Родно засновано насиље се односи на низ радњи физичког, менталног или друштвеног злостављања (укључујући сексуално насиље) које су „усмјерене против лица због његових родних улога и очекивања у неком друштву или култури.“³

Сексуално насиље је посебан облик родно заснованог насиља који укључује било који сексуални чин, покушај остваривања сексуалног чина, нежељене сексуалне коментаре или покушаје зближавања, трговину људима или радње на други начин усмјерене против нечије сексуалности уз коришћење присиле, које почини било које лице, без обзира на његов однос са жртвом, у било којем окружењу.⁴

Многа дјела сексуалног и родно заснованог насиља почињена у мјестима лишења слободе могу да представљају мучење и друге облике окрутног поступања. Силовање представља мучење када га врше јавни службеници, или се врши на њихов подстицај, уз њихову прећутну сагласност или пристанак.

Дјела СРЗН-а у мјестима лишења слободе могу да укључују, између осталог:

- силовање, покушај силовања и пријетње силовањем;
- сексуални напад, пријетње, узнемиравање и недолично понашање;
- сексуализовано мучење, укључујући силовање као мучење, примјену електричне струје на гениталијама и присилну мастурбацију;
- криминални сексуални контакт (контакт или сексуални додир који не укључује елементе силовања или сексуалног напада);
- присилна проституција;
- скидање до гола или присиљавање на скидање у јавности или пред другима;
- неоправдани претреси „до гола“, инвазивни претреси;
- непримјерено понашање током претреса тијела, укључујући инвазивне тјелесне претраге;

3 UN Women, Глосар појмова из Одјељења за основе програмирања и Одјељења за праћење и евалуацију, 31. октобар 2010., <http://www.endvawnow.org/en/articles/347-glossary-of-terms-from-programming-essentials-and-monitoring-and-evaluation-sections.html>.

4 Канцеларија високог комесара УН-а за људска права (OHCHR), "Fact Sheet on Sexual and Gender-Based Violence in the Context of Transitional Justice" (Табела података о сексуалном и родно заснованом насиљу у контексту транзиционе правде), октобар 2014., https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/OnePagers/Sexual_and_gender-based_violence.pdf.

- праћење или воајерство у ћелијама, приликом пресвлачења, купања или у тоалетима;
- увреде сексуалне природе;
- понижавање и узнемиравање на основу рода, сексуалне оријентације или родног идентитета;
- непристојни коментари или сексуализовани гестови, као што су звиждање или пожудно зурење;
- ускраћивање основних ствари, као што су храна или сапун или друге хигијенске потрештине, укључујући тампоне и хигијенске улошке, ради сексуалне размјене;
- присиљавање жена да наставе трудноћу када важеће законске одредбе дозвољавају прекиде трудноће или абортус док су у притвору, као и тестирање невиности;
- присилна стерилизација притвореница и притвореника; и
- сексуално узнемиравање запослених на радном мјесту.

Удружење за превенцију мучења (енг. Association for the Prevention of Torture APT) је утврдило и облике сексуалног и родно заснованог насиља који су специфични за притворенике/затворенике из ЛГБТИ заједнице, укључујући свлачење одјеће и перика у случају трансродних жена или премлаћивање по грудима и јагодицама да би им имплантати попуцали и ослободили токсине. Организација такође напомиње да су лезбејке посебно изложене ризику од присиљавања на сексуалне радње са полицијским службеницима и „корективних силовања”.⁵

5 APT, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, оп. цит., напомена 1.

3. КОЈИ СУ СПЕЦИФИЧНИ РИЗИЦИ НА МЈЕСТИМА ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ?

Ризик од сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе је висок. Постоји много разлога за то, укључујући и чињеницу да су то затворене установе, које раде далеко од очију јавности и у којима притвореници/затвореници имају малу или никакву контролу над својим свакодневним животом.

Као што је Међународни комитет Црвеног крста (енг. International Committee of the Red Cross ICRC) истакао, у притворским установама, „[вјероватноћа] сексуалног насиља је још већа када је присутан шири образац немара, непоштовање људског достојанства и злостављање, када надлежни органи не успију да створе безбједно и пристојно притворско окружење или када његују приступ притвореницима заснован на моћи и употреби силе.“⁶

Мјеста лишења слободе такође могу да буду изразито сексуализована окружења, због великих група људи које су затворене у малом и често екстремно претрпаном простору. Уобичајене сексуалне активности се обично забрањују или строго сузбијају, а притвореници/затвореници често немају никакве смислене редовне активности. У таквим затвореним установама секс може да се користи као средство за доказивање моћи и ауторитета над другима и заузимање мјеста у затворској хијерархији. У притворским установама за мушкарце, култура хомофобије, мизогиније и токсичних облика мушкости је свеprisутна и подстиче сексуално и родно засновано насиље.

Жртве можда нису у могућности да се жале на случајеве или пријетње сексуалним и родно заснованим насиљем. Оне могу да сматрају да ће, ако проговоре, доћи у још већу опасност или да би то било губљење времена. Дакле, мјеста лишења слободе могу да постану простори у којима починиоци сексуалног и родно заснованог насиља пролазе потпуно некажњено. Особље је понекад директно одговорно за злостављање, али и надлежни органи су често саучесници тако што затварају очи или не реагују на одговарајући начин.⁷

6 ICRC, *Sexual Violence in Detention* (Сексуално насиље у притвору), оп. цит., напомена 1.

7 ОДИХР, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, оп. цит., напомена 1.

Многи притвореници/затвореници су у прошлости били насилни и имали друштвене проблеме. Починиоци сексуалног и родно заснованог насиља ће можда увидјети да се лакше могу „некажњено извући“ у затвореним установама, док лица која су у прошлости преживјела СРЗН могу да открију да су у притвору посебно угрожена. Особље можда није прошло адекватну обуку у препознавању и бављењу случајевима злостављања у затвореним установама. Неки могу да буду починиоци СРЗН-а и да користе своју позицију моћи да врше такво злостављање.⁸

3.1 Ко је под ризиком од СРЗН-а?

Сва лица лишена слободе под ризиком су од сексуалног и родно заснованог насиља. Међутим, као и у заједници, неке групе или појединци чешће него други људи доживљавају насиље. То може да се односи нпр. на жене и дјевојчице и ЛГБТИ лица. Док су жене и дјевојчице најчешће жртве СРЗН-а у заједници и приватној сфери, у притвору су и мушкарци и дјечаци изложени посебном ризику од ове врсте насиља, јер се оно користи као средство за њихово понижавање, деградирање и/или контролисање.⁹

Постоје многи други фактори који повећавају подложност сексуалном и родно заснованом насиљу у мјестима лишења слободе, а они се разликују у различитим земљама/притворским срединама. Док припремају своје истраживање, посматрачи треба да размотре које су групе највјероватније изложене ризику у својој земљи или одређеној установи. Ризичне групе су често оне које се издвајају од опште популације, а неке од њих су испод наведене.

Жене и дјевојчице: Многе притворене/затворене жене биле су изложене насиљу прије хапшења, а њихово затварање се често повезује с таквим искуствима. Њихове потребе се знатно разликују од потреба мушкараца, а пошто су оне мањинска група у притворским срединама, особље и управа можда нису адекватно припремљени да испуне њихове специфичне потребе. Дјевојчице су посебно угрожене у притворским окружењима.

Мушкарци и дјечаци: Сексуално насиље над мушкарцима и дјечацима у мјестима лишења слободе које врши и мушко и женско особље представља чест проблем, али се недовољно пријављује. Међусобно насиље је посебно распрострањено међу притвореницима/затвореницима. Мушкарци који се не уклапају у доминантни облик насилне мушкости, као и дјечаци, посебно су изложени ризику од насиља.

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*

Притворени/затворени припадници ЛГБТИ заједнице: Стигматизација, дискриминација и изостанак правне заштите с којима се ЛГБТИ лица суочавају у широј заједници понављају се у још горем облику у мјестима лишења слободе. Свака група која се по нечему издваја суочена је с различитим проблемима. ЛГБТИ лица су угрожена и када надлежни органи не узму у обзир њихове потребе у специфичним ситуацијама, укључујући распоређивање у ћелије и током претреса тијела.

Притворени/затворени припадници етничких и расних мањина: Притворени и затворени припадници етничких и расних мањина, као и аутохтоно становништво, под ризиком су од сексуалног и родно заснованог насиља, јер се дискриминација присутна у друштву често понавља или појачава у притворским срединама. Етничке мањине у земљама са историјом међуетничких сукоба могу да буду изложене насиљу као облику казне или одмазде.

Припадници одређених вјерских или културних група: Жртве починилаца сексуалног и родно заснованог насиља могу да буду припадници одређених вјерских или културних група због својих увјерења или табуа у вези са сексуалношћу.

Страни држављани: Лица са статусом страних држављана, укључујући мигранте или избјеглице, могу да постану мете злостављања. Страни држављани који не говоре примарни језик који се користи у притворским објектима имају слабији приступ информацијама и мању могућност да се жале на злостављање. Такви притвореници/затвореници су угроженији и ако су далеко од куће и не могу да ступе у контакт с члановима породице или другим мрежама подршке.

Преживјеле/и ранијег сексуалног насиља: Преживјеле/и насиља у породици и ранијег сексуалног насиља спадају у групе које су највише угрожене сексуалним насиљем у притворским установама.

Лица с нарушеним физичким и менталним здрављем: Лица с инвалидитетом могу да буду изложена ризику од насиља, дискриминације и виктимизације у мјестима лишења слободе ако се њихове потребе не испуњавају на одговарајући начин и ако им надлежни органи не омогуће безбједно и погодно окружење. Лица с когнитивним инвалидитетом можда нису у стању да се жале и постоји шанса да их не схвате озбиљно ако пријаве сексуално злостављање.

Истакнута јавна лица: Ово укључује познате личности, јавне службенике или чланове породица јавних лица који могу бити мета због свог положаја у друштву.

Лица која се баве проституцијом: Лица која се баве проституцијом су посебно изложена сексуалном и родно заснованом насиљу, а због свог маргинализованог положаја можда немају самопоуздања ни подршку да предузму мјере након почињеног насиља.

Постоје и други фактори рањивости којих посматрачи морају да буду свјесни, а који нису експлицитно повезани с личним идентитетом лица. То могу бити лични, фактори околине или друштвено-културни фактори. Посматрачи треба да знају и да сви видови рањивости могу бити вишеструки и укрштени. Ту, између осталог, спадају:

Природа могућег/почињеног дјела: Притвореници/затвореници који су осумњичени, оптужени или осуђени за одређене врсте кривичних дјела, укључујући сексуалне деликте, могу да буду изложени повећаном ризику од сексуалног и родно заснованог насиља.

Искуства с издржавањем затворских казни: Ако лице нема претходног искуства са затворском културом, први пут је осуђено или се ради о ненасилном преступнику, може да се нађе под већим ризиком од сексуалног и родно заснованог насиља.

Вријеме проведено у притвору: Нивои угрожености или ризика могу да се разликују у зависности од тога колико је времена лице провело у притвору. Новопридошли притвореници могу да буду угрожени јер нису упознати са затворском културом, али угроженост може с временом и да се повећа, а они који служе дуготрајне или доживотне казне такође могу бити под већим ризиком.

Зависност: Она може да повећа ризик, посебно ако лица западну у дугове код других притвореника/затвореника. Угроженост може да се повећа и ако се таквим лицима не пружи одговарајућа подршка.

Фактори понашања или личности: Они који се изолују од шире заједнице и/или који показују знаке рањивости, као што су недостатак самопоуздања, стидљивост или поводљивост, изложени су већем ризику од сексуалног и родно заснованог насиља.

Друштвена изолација и економски статус: Лица са ограниченим финансијским средствима могу присилно да се нађу у ситуацијама рањивости да би преживјела, као и да би се домогла новца или хране.

Припадност одређеној банди или неприпадање ниједној таквој групи: Припадност одређеним групама или положаји у хијерархијама могу да доведу лица у ситуације угрожености у односу на друге непријатељске групе или друге вишерангиране припаднике сопствене групе.

Контакт са спољним свијетом: Притвореници/затвореници који имају мало или нимало контакта с породицом, пријатељима, адвокатима или спољном заједницом могу да буду изложени посебном ризику од насиља, дјелимично због утицаја изолације, али и зато што нису у могућности да пријаве злостављање.

Везе с кривичноправним системом: Бивши јавни службеници, посебно полицијски, затворски или правосудни службеници, полицијски доушници или друга лица која су раније сарађивала с органима власти вјероватно ће бити изложени ризику од сексуалног и родно заснованог насиља.

Лица у заштитном притвору: Нпр. свјedoци у кривичним предметима или жене којима је пријећено тзв. „злочинима из части“ такође могу да буду у посебно рањивим положајима у притвору.

Жртве сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе су у већини случајева притвореници/затвореници, али посматрачи треба да имају у виду да и особље, посјетиоци, пружаоци услуга, адвокати, припадници заједнице који раде у затворима и сами чланови тимова за праћење могу да буду у опасности. Осим тога, посматрачи треба да воде рачуна о безбједности дјецe која живе с родитељем у затвору, као и дјецe запосленика која проводе вријеме у мјестима лишења слободе.

3.2 Ко су починиоци?

Два најраширенија облика сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе су насиље које врши особље над притвореницима/затвореницима и насиље између притвореника/затвореника. Починиоци могу да буду и извођачи, волонтери и пружаоци услуга. У неким ситуацијама и посјетиоци могу да буду одговорни за насиље у затворима. Починиоци СРЗН-а могу да буду мушкарци или жене, одрасла или малољетна лица.¹⁰ Постоје фактори који могу да повећају вјероватноћу да лице лишено слободе почини сексуално и родно засновано насиље, а посматрачи би требало да их буду свјесни. Неки од тих фактора су, на примјер:

Историја насилног понашања: Историја насилништва један је од главних фактора ризика за сексуално насиље у притвору.

Положај у затворској хијерархији: Већа је шанса да ће они на највишим нивоима затворске хијерархије починити злостављање него они на нижим положајима.

Природа осуде или наводног кривичног дјела: Лица која су оптужена или осуђена за одређена кривична дјела, укључујући силовање и насиље, могла би да почине и сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишења слободе.

Припадност одређеној банди или повезаност с бандама: Чланови банде су склонији да врше СРЗН над припадницима других група.

¹⁰ *Ibid.*

Искуства с издржавањем затворских казни: Притвореници/затвореници који су дуже вријеме у затвору и боље су упознати са затворском културом могу да почине сексуално и родно засновано насиље, посебно над новопридошлим притвореницима/затвореницима.

У којој мјери су им доступни програми и активности подршке: Починиоци сексуалног и родно заснованог насиља који немају приступ програмима подршке, као што су програми за смањење насиља, склонији су томе да насиље понове.

Иако информације о потенцијалним починиоцима у различитим земљама можда нису упоредиве, постојећа истраживања о карактеристикама починилаца и даље могу да буду корисна за посматраче. На примјер, истраживање у Сједињеним Америчким Државама показало је да постоје и статични и динамички фактори који указују на ризик да ће притвореник/затвореник починити сексуално насиље:¹¹

- млађи је од 30 година, али старији од жртве;
- физички је јачи од жртве; и
- више је навикнут на затворско окружење него жртва.

Уочено је и да су притвореници/затвореници који почине сексуални напад у притворским установама већином:

- раније боравили у васпитно-поправним установама;
- живјели у урбаним подручјима прије издржавања затворске казне;
- починили насилно кривично дјело;
- повезани с неком бандом; и
- кршили друга затворска правила;

11 Ким Инглиш (*Kim English*) et al., "Sexual Assault in Jail and Juvenile Facilities: Promising Practices for Prevention and Response" (Сексуални напад у затвору и установама за малољетнике: обећавајуће праксе за превенцију и одговор), коначни извјештај, Министарство правде САД-а, новембар 2011., с.6, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236738.pdf>.

4. РАЗУМИЈЕВАЊЕ ЗАШТО СЕ СРЗН ЧЕСТО НЕДОВОЉНО ПРИЈАВЉУЈЕ

Студије у широј заједници показују да жртве сексуалног и родно заснованог насиља недовољно пријављују такве случајеве из више разлога, који се вјероватно додатно појачавају у затвореним окружењима. Осим тога, постоје специфичне препреке пријављивању ове врста насиља у мјестима лишења слободе.

Приликом процјене појаве СРЗН-а у мјестима лишења слободе, било би корисно да механизми за праћење прво стекну увид у то да ли жртве и свјedoци сматрају да могу безбједно пријавити инциденте насиља. Ако посматрачи открију да је сексуално и родно засновано насиље латентни проблем, онда треба да настоје да утврде зашто је то случај и да дају препоруке за уклањање евентуалних препрека пријављивању.

Неке од уобичајених препрека су сажете у наставку да би помогле посматрачима да схвате зашто би недовољно пријављивање могло да представља проблем. У овом дијелу су дате и неке практичне идеје о томе како посматрачи могу да процијене које препреке би могле бити релевантне за институције које прате.

Уобичајене препреке пријављивању сексуалног и родно заснованог насиља

- **Психолошке баријере и стигма:** Друштвене норме и родни стереотипи доприносе осјећају срама и понижености код лица која су преживјела сексуално и родно засновано насиље. Ова осјећања може бити још теже превладати у мјестима лишења слободе, јер жртве немају исти приступ службама подршке које су иначе доступне у друштву. Мушкарци и дјечаци можда посебно нерадо пријављују ову врсту насиља због осјећаја срама и кривице, или због стигме која се везује за жртве сексуалног насиља.
- **Страх од одмазде и освете:** Страх од починиоца и одмазде један је од најчешћих разлога због којег жртве и свјedoци не пријављују инциденте сексуалног насиља. У затвореним установама је појачан страх од одмазде и могућих пријетњи починилаца насиља, због чега га жртве не пријављују. Привореници/затвореници ризикују да буду етикетирани као „доушници“, што би могло да их учини метама одмазде горе него агресија коју су настојали да избјегну. Малољетници који су притворени с одраслима могу да имају посебно јак страх од одмазде. Страх од одмазде одвраћа и особље и свјedoке насиља од пријављивања СРЗН-а.

- **Друге могуће посљедице извјештавања:** Жртве сексуалног и родно заснованог насиља у затвореним установама не смију да пријаве насиље јер мисле да ће бити кажњене због тога. Можда су забринуте и да ће их пребацити на другу локацију ради личне заштите. То понекад може да доведе до погоршања њихових животних услова, а посебно за жене то може да значи да би их одвели још даље од њихових домова. Исто тако, лица лишена слободе можда не смију да пријаве злостављање јер се боје да ће бити подвргнута инвазивним медицинским прегледима и/или испитивањима.
- **Однос између жртве и нападача:** Однос између жртве и нападача намеће препреке за пријаву злостављања у свим окружењима и може бити посебно сложен у мјестима лишења слободе. Када сексуално и родно засновано насиље поприми облик принудног секса у замјену за неку корист, жртва можда оклијева да пријави зато што ће тиме изгубити наведену корист или одговорати због саучесништва у кршењу затворских правила.
- **Прихватање сексуалног и родно заснованог насиља као „дијела казне“ или неизбјежног:** Сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишења слободе често се сматра неизбјежним или чак заслуженим, односно посљедицом служења затворске казне. Посебно новопридошли затвореници могу да очекују сексуално насиље као дио неформалног процеса „увођења“ у затвор. Такви ставови могу да одврате жртве од пријављивања насиља.
- **Непостојање независних и ефикасних механизма за жалбе:** У неким мјестима лишења слободе не постоје формалне процедуре за подношење жалби. У другим случајевима, притвореници/затвореници можда не знају како се жалити или нису способни да то учине (нпр. ако не говоре језик, неписмени су или слабо писмени, имају проблеме с менталним здрављем или су у изолацији). Жене и малољетници могу да наиђу на специфичне препреке у приступу таквим поступцима.
- **Став да је пријављивање бесмислено и/или неповјерење у механизме за подношење жалби:** Када надлежни органи нису у стању да спријече сексуално и родно засновано узнемиравање или не предузму мјере против починилаца, преживјеле/и могу да изгубе наду и одустану од пријављивања јер сматрају да је то бесмислено или опасно. Ако такво насиље почине запосленици, може да се јави снажан осјећај да не постоји могућност за предузимање корективних мјера. Надлежни органи често не схватају озбиљно наводе о сексуалном насиљу које су починиле жене.
- **Притвореници/затвореници нису упознати са својим правима:** Лица која су лишена слободе можда не знају за своје право на заштиту од насиља и право на правну заштиту ако је до таквог насиља дошло.

- **Страх од искључења и деградације (запосленици):** Особље нерадо пријављује инциденте СРЗН-а над притвореницима/затвореницима због страха од могуће негативне реакције колега и/или притвореника/затвореника, као и страха од деградације или губитка посла и искључености од стране других запосленика због пријављивања.

Процјена разлога за недовољно пријављивање - приједлози за посматраче

Да би истражили разлоге недовољног пријављивања у одређеним установама, посматрачи би могли да узму у обзир нека од питања наведених у наставку. Имајте на уму да су неки разлози за недовољно пријављивање директно повезани с механизмима за подношење жалби, па се о њима говори у каснијем дијелу о жалбама (дио 9.7).

- > Да ли жртве сексуалног и родно заснованог насиља имају могућност да пријаве насиље, како интерно тако и ван установе, укључујући нпр. пријављивање женском или мушком члану особља, лицу исте вјерске припадности или културног миљеа, медицинском стручњаку или адвокату?
- > Да ли жртве и свједоци насиља могу да приступе програмима подршке за сексуално и родно засновано насиље, сличним онима који су доступни у заједници? Да ли је било покушаја повезивања с таквим агенцијама у заједници да би се провјерило да ли оне могу да пружају услуге у затвору?
- > Да ли установа обезбјеђује материјале за подизање свијести о СРЗН-у и шта би притвореник/затвореник требало да учини ако постане мета таквог злостављања, укључујући информације о томе коме се обратити? У којој фази притвореници/затвореници добију ове информације? Да ли су оне истакнуте на видном мјесту у установи? Да ли су обезбијеђене на језицима које затвореници разумију?
- > Ако неко пријави злостављање, које мјере се предузимају да би се обезбиједила тренутна заштита од даљнег насиља? Да ли постоје доступни програми заштите жртава или свједока и да ли људи знају како да им приступе?
- > Како затворске власти обезбјеђују да се пријаве сексуалног и родно заснованог насиља чувају потпуно побјерљиво, да би се смањио ризик да ће починиоци насиља сазнати за њих и предузети мјере одмазде?
- > Какви су ставови према СРЗН-у у притворској установи? Да ли постоји култура третирања ове врсте насиља као неизбјежног или дијела затворске казне?
- > Да ли затворске власти имају ефективну контролу над затворском популацијом или постоји јака култура самоуправљања међу затвореницима?

- > Када неко пријави да је био изложен сексуалном насиљу, да ли надлежни органи омогућавају приступ независном здравственом стручњаку? Да ли постоји могућност да преживјелима стручњак помогне у документовању сексуалног напада?
- > Да ли жртве сексуалног насиља имају приступ искусним психијатрима, психолозима и гинекологима који су обучени за лијечење лица која су преживјела такво насиље? Да ли они који су под ризиком од насиља знају да би могли имати приступ таквим стручњацима ако пријаве сексуално злостављање?
- > Које уобичајене мјере заштите предузимају надлежни органи када затвореник пријави да је био мета злостављања? Како се надлежни органи побрину да жртве не буду кажњене због пријаве насиља?
- > Да ли постоје механизми којима би се обезбиједило да особље не буде кажњено због пријаве сексуалног и родно заснованог насиља?

5. КАКО УКЉУЧИТИ ПИТАЊЕ СРЗН-А У ПРАЋЕЊЕ

У овом дијелу је описано како механизми за праћење могу да укључе сексуално и родно засновано насиље у свој редовни рад на праћењу, као и како обухватити ово питање без скретања нежељене пажње на жртве и потенцијалне жртве насиља или стварања додатних ризика за њих и остале који желе да проговоре о таквом насиљу.

Тешко је ефикасно пратити све облике насиља у мјестима лишења слободе, укључујући и оне који представљају мучење и друге облике окрутног поступања. Праћење случајева и ризика од СРЗН-а може да носи и посебне изазове, због природе злостављања. С друге стране, с обзиром на различите облике и тежину ове врсте насиља, неке насилне праксе је лакше пратити него друге.

Као основни принцип, питање сексуалног и родно заснованог насиља требало би да буде укључено у мандат и смјернице свих механизма за праћење и да се заснива на међународним принципима људских права који се односе на СРЗН.¹² Потребно је издвојити финансијске и друге ресурсе имајући то на уму. Надзорни органи би требало да имају и интерне протоколе за обраду навода о сексуалном и родно заснованом насиљу.

Интервјуисање или испитивање лица о злостављању, а посебно сексуалном злостављању, изузетно је осјетљиво питање, а за одређена лица, укључујући дјецу, припаднике ЛГБТИ заједнице и лица с менталним тешкоћама потребно је узети у обзир неке специфичне елементе. Да би стекли однос повјерења, посматрачи некад морају да обаве низ посјета, а ако открију насиље, можда ће бити потребне накнадне посјете здравственим радницима и стручњацима који раде с преживјелима сексуалног и родно заснованог насиља.

Ова и друга разматрања обрађена су у неколико стручних публикација.¹³ Осим тога, многи национални и регионални механизми већ имају сопствене смјернице за праћење и важно је да посматрачи међусобно дијеле информације и искуства.

12 ОДИХР, *Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty*, оп. цит., напомена 1.

13 Погледати, на примјер: Универзитет Есекс, *The Torture Reporting Handbook*, Human Rights Centre (Приручник за пријављивање мучења, Центар за људска права), (Колчестер: Универзитет Есекс 2000.); и ОНСНР, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (Истамбулски протокол: Приручник о дјелотворној истрази и документовању мучења и других окрутних, нељудских или понижавајућих поступања или кажњавања, (Њујорк и Женева: ОНСНР 2004.).

5.1 Стратешко планирање и утврђивање приоритета

Обим у којем сексуално насиље и родно засновано насиље може да се укључи у праћење зависи од посебних модалитета и мандата механизма за праћење, као и њиховог капацитета, нивоа стручности и ресурса додијељених за праћење сваке установе. Дакле, тимови за праћење ће морати да стратешки планирају да укључе СРЗН на основу анализе постојећих информација, укључујући резултате претходних посјета и приоритете које су утврдили садашњи и бивши притвореници/затвореници, чланови породице и друга релевантна лица.

Треба напоменути да, чак и ако се посјета у оквиру праћења не фокусира на сексуално и родно засновано насиље нити га укључује као компоненту, може да се испостави да оно представља проблем, па би посматрачи требало да буду спремни за ту могућност. У таквим случајевима, посматрачи могу да одлуче да дају приоритет овом питању у наредним посјетама.

Посматрачи могу да укључе питање сексуалног и родно заснованог насиља у своје праћење на различите начине, на основу стратешких и логистичких разматрања и расположивих ресурса. Стога, уз увођење родних питања у све активности, тим би могао да одлучи да проведе програм тематских посјета с посебним фокусом на СРЗН, или би могао да се фокусира на ову врсту насиља у одређеним установама у току свог текућег рада. Која год да је стратегија одабрана, она мора да буде проведена након пажљивог разматрања свих могућих безбједносних питања.

Када одређују локације које ће посјетити или на други начин истраживати у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем, посматрачи би могли да мапирају различите установе. То може да укључи сљедећа разматрања:

- установе у којима је доступно мало информација о нивоима сексуалног и родно заснованог насиља;
- установе с високим бројем пријава СРЗН-а;
- мјеста лишења слободе у којима је затворен значајан број лица за која се сматра да су под ризиком од СРЗН-а;
- установе које су други посматрачи, бивши притвореници/затвореници, особље, посјетиоци или други актери препознали као окружења с високим ризиком од сексуалног и родно заснованог насиља;
- локације на којима су притворени/затворени и мушкарци и жене, те локације гдје су притворенице/затворенице под надзором мушког особља;
- посебно претрпане установе;
- установе с високим нивоом обезбјеђења;
- установе на удаљеним локацијама;

- установе које нису праћене у посљедње вријеме; и
- установе у којима се недавно промијенила управа.

Понекад би могло да буде корисно фокусирати се на мјеста лишења слободе гдје се сексуално и родно засновано узнемиравање пријављује ријетко или никако, да би се утврдили и ширили примјери добре праксе, или зато што се из одређених разлога сматра да је насиље присутно, али се не пријављује. Посматрачи би могли да одлуче и да посебно прате установе које већ имају ефикасну политику нулте толеранције према СРЗН-у да би разумјели како се она проводи у пракси и израдили практичне препоруке за друге установе.

Када посматрачи одлуче да укључе или дају приоритет питању СРЗН-а током посјета у оквиру праћења, треба да припреме састав тима имајући у виду разноврсност и релевантно знање које његови чланови посједују.

5.2 Утврђивање јасних циљева у односу на СРЗН

Приликом планирања укључивања питања сексуалног и родно заснованог насиља у редовно праћење или у праћење које се фокусира на ту врсту насиља, тимови треба да утврде јасне, оствариве циљеве, с мјерљивим резултатима. Генерално, тимови за праћење би требало да настоје да:

- > разумију контекст у којем се насиље дешава у притворским установама, укључујући релевантне законе, прописе и процедуре;
- > истраже врсте и обим сексуалног и родно заснованог насиља у свакој установи;
- > идентификују групе или лица која су највише изложена ризику од СРЗН-а, као и због чега је то тако;
- > разумију зашто појединци врше сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишења слободе;
- > утврде да ли се ово насиље недовољно пријављује и, ако је то тако, разлоге због којих притвореници/затвореници и особље не пријављују такве случајеве;
- > стекну добро разумијевање ставова управе, особља и притвореника/затвореника о питању СРЗН-а;
- > процијене дјелотворност постојећих механизма за спречавање и реаговање на наводе о сексуалном и родно заснованом насиљу у одређеним установама и правосудном систему у цјелини; и
- > размотре интерно праћење и службене механизме за подношење жалби.

Када се поставе општи циљеви у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем, тимови за праћење могу лакше да одреде које чињенице треба утврдити када планирају посјету одређеним мјестима лишења слободе. Неке од њих могу бити:

- > састав затворске популације, укључујући родни састав и познате групе које би могле да буду у посебно угроженом положају;
- > величина и локација притворске установе;
- > састав особља, укључујући родну равнотежу;
- > ниво обезбјеђења у установи;
- > претходне жалбе, истраге и кривична гоњења у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем; и
- > евиденција претходних посјета у сврхе праћења СРЗН-а и информације из других извора, укључујући медије, ОЦД-е, бивше притворенике/затворенике, чланове породице и друге посјетиоце.

5.3 Алати за праћење

У оквиру припреме, органи за праћење треба да преиспитају своје истраживачке алате, укључујући листе питања, контролне листе и анкете, да би укључили одговарајућа питања у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем. Надзорни органи можда желе да израде материјале који се посебно односе на СРЗН и/или да ревидирају алате које користе током општих посјета да би укључили ово питање.

Приликом израде ових материјала, посматрачи би требало да имају на уму етичке, безбједносне и аспекте повјерљивости, као и потребу да се избјегне секундарна виктимизација.¹⁴ Ако је могуће, посматрачи би могли да се консултују с лицима која имају искуства у обављању разговора са жртвама сексуалног и родно заснованог насиља у заједници или другим органима за праћење који су већ израдили успјешну методологију за праћење ове врсте насиља или мјеста лишења слободе. Посматрачима су доступне и стручне публикације које нуде више информација.¹⁵

14 Секундарна виктимизација је позната и као виктимизација након почињеног дјела. Односи се на окривљавање жртве кривичног дјела умјесто починиоца. Ставови и понашања којима се окривљује жртва могу да изазову додатну трауму код жртава сексуалног насиља.

15 Погледати, на примјер: СЗО, *Practical Guide for Researching Violence against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists* (Практични водич за истраживање насиља над женама: практични водич за истраживаче и активисте, (Женева: СЗО 2005.), <https://www.who.int/publications/i/item/9241546476>; АРТ, *Monitoring Places of Detention: A Practical Guide* (Праћење притворских установа: практични водич) (Женева: АРТ 2004.), <https://www.apt.ch/en/resources/publications/monitoring-places-detention-practical-guide-2004>; АРТ, *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Праћење полицијског притвора: практични водич) (Женева: АРТ 2013.), https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/monitoring-police-custody_en_0.pdf; и АРТ, *Towards the Effective Protection of LGBTI Persons Deprived of Liberty: A Monitoring Guide*, оп. цит., напомена 1.

5.4 Повезани ризици и изазови

Приликом одређивања које установе треба посјетити и које притворенике/затворенике испитати и интервјуисати у тим установама, можда је добро да се посматрачи усмјере на лица за која се сматра да су под највећим ризиком од сексуалног и родно заснованог насиља.

Међутим, посматрачи морају знати да постоје значајни изазови и ризици у праћењу положаја одређених група или појединачца и своју методологију треба да одреде имајући то на уму. На примјер, осим ако не постоји начин да се учешће циљне групе сачува у тајности, интервјуи „један на један“ могу да привуку непотребну пажњу на њу и изложе је додатном ризику.

Исто тако, ако особље или друга лица добију било какву назнаку да ће се предстојећа посјета у оквиру праћења фокусирати на СРЗН унутар установе, жртве таквог насиља би могле поново да постану мета, да би их се спријечило да га пријаве. Особље и притвореници/затвореници, укључујући и починиоце насиља, такође могу бити упозорени на питања о СРЗН-у ако и сами учествују у интервјуима/истраживањима, а затим предузети мјере да би спријечили друге да проговоре о насиљу.

Такође, ако је управи притворске установе познато да је одређено лице било изложено сексуалном и родно заснованом насиљу или другој врсти злостављања, они могу да пронађу начин да се побрину да то лице или свјedoци насиља не разговарају с посматрачима нити учествују у њиховим посјетама на други начин. Стога би посматрачи требало да уложе све могуће напоре да разговарају с притвореницима/затвореницима које одаберу, без укључивања управе притворске установе.

Ако повјерљивост није гарантована – на примјер, ако затворско особље прати интервјуе – онда посматрачи треба да се суздрже од директног постављања питања о сексуалном и родно заснованом насиљу, јер би то појединце могло да изложи ризику.

Ако посматрачки тим сматра да је лице с којим су разговарали или које је учествовало у праћењу под било каквим ризиком, треба што прије да организују поновну посјету да би процијенили положај тог лица.

Безбједност тимова за праћење је једна од кључних ствари које треба узети у обзир током посјета установама. Ако постоји било какав ризик да би посматрачи или преводиоци могли и сами да буду изложени сексуалном и родно заснованом насиљу или другој врсти злостављања током интервјуа „један на један“, можда је потребно да два посматрача буду на располагању за одређени интервју. Тимови треба да размотре и да ли је безбједно или прикладно да посматрачице самостално воде интервјуе с притвореницима/затвореницима или мушким члановима особља.

5.5 Обезбјеђење потпуне повјерљивости

Приоритетно је да органи за праћење буду у могућности да обезбиједе потпуну повјерљивост и заштиту својих истраживања и података, да би заштитили лица о којима је ријеч. Они би требало да користе искључиво безбједне системе за похрањивање информација о случајевима и да се побрину да сви интервјуи и анкете могу да се обаве уз потпуну повјерљивост.

Посматрачи не би требало да користе имена притвореника у разговорима с надлежним органима или медијима и треба да поштују њихову анонимност и у другим дискусијама. Личне податке не треба објављивати ни дијелити без изричите сагласности лица о којем је ријеч.

6. МЕТОДОЛОГИЈА ПРАЋЕЊА

Тимови треба да осмисле и прилагоде своје методе праћења да би се побринули да питање сексуалног и родно заснованог насиља прописно укључе у свој рад и ублаже специфичне ризике и изазове повезане с праћењем ове врсте насиља.

За тимове за праћење може бити корисно и да комуницирају и координирају с другим механизмима за праћење у својој или другим државама, разговарају о томе како приступају питању СРЗН-а, размјењују идеје и информације и избјегну дуплирање посла када је то прикладно. Потребно је и да сами посматрачи буду сензибилизирани за питање сексуалног и родно заснованог насиља и да разумију како да пристојно и с поштовањем комуницирају са лицима која су му изложена.

6.1 Преглед закона, политика и процедура

Прва стратегија органа за праћење треба бити да прегледају све релевантне законе, политике и процедуре да би оцијенили да ли је питање сексуалног и родно заснованог насиља адекватно заступљено, у складу с међународним стандардима људских права о превенцији и одговору на родно засновано насиље. Ово је важан корак при утврђивању да ли такве одредбе недостају, да ли се важећи закони и политике досљедно примјењују и да ли је особље упознато с њима. Органи за праћење могу да предложе и ревидирање, измјене или доношење новог законодавства када је то потребно.

То може да обухвати разматрање следећег:

- > Да ли постоје јасни закони и политике којима се забрањује сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишења слободе?
- > Да ли постоје родно одговорне политике управљања и да ли се кодекс понашања особља бави СРЗН-ом?
- > Које одредбе постоје којима се налаже да се наводи о СРЗН-у прописно истраже и одговорни процесуирају? Да ли се дјела насиља процесуирају на исти начин као да су почињена у широј заједници?
- > Да ли домаће кривично право, политике и процедуре пружају одговарајућу заштиту од СРЗН-а и обештећење жртвама?
- > Да ли је дјелотворност постојећих иницијатива за превенцију и рјешавање питања сексуалног и родно заснованог насиља независно оцјењивана?
- > Да ли је СРЗН укључен у задатке и дјелокруг механизма унутрашњег надзора?

6.2 Преглед осталих релевантних информација и документације

Прије посјете одређеној установи, посматрачи треба да се упознају са свим постојећим информацијама које се односе на сексуално и родно засновано насиље, укључујући анегдотске.

Важно је и да посматрачи процијене у којој су мјери надлежни органи издвојили ресурсе за провођење истраживања и анализу информација о појави СРЗН-а у мјестима лишења слободе, укључујући прикупљање података. То би требало да укључи анализу ресурса и друге подршке коју је влада ставила на располагање у истраживању и рјешавању овог питања, као и да ли држава омогућава другим организацијама да проводе независне студије.

Такво истраживање је кључно за израду политике засноване на информацијама и доказима. Информације из истраживања у одређеним државама треба користити за осмишљавање програма обуке, подизање свијести о проблему и утврђивање одговарајућих одговора у политици и пракси.

Имајући на уму да ће механизми за праћење имати различите нивое приступа информацијама, то између осталог може да укључује:

- > све постојеће анкете о сексуалном и родно заснованом насиљу међу релевантним актерима из опште популације или прегледи и анализе административних података из цијеле земље, као што су затворски досијеи, полицијски подаци, судски извјештаји и поднесене жалбе;
- > све друге службене податке о учесталости сексуалног и родно заснованог насиља и информације о предузетим мјерама;
- > налазе претходних посјета ради праћења и утврђивања чињеница из сопственог или других механизма за праћење; раније примљене наводе треба правилно и повјерљиво евидентирати да би се омогућио једноставан приступ информацијама;
- > преглед информација достављених у оквиру процеса периодичних извјештаја о државама, нпр. извјештавања о провођењу Конвенције УН-а о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW), Конвенције УН-а против мучења (UNCAT), Конвенције УН-а о правима дјетета (CRC), или у оквиру Универзалног периодичног прегледа Савјета УН-а за људска права (UPR);
- > сву релевантну судску праксу у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем у мјестима лишења слободе; то може да укључује судску праксу домаћих и међународних судова, а може да се прошири и на жалбе поднесене органима за праћење провођења уговора или специјалним извјестиоцима;

- > академске, невладине или медијске извјештаје о сексуалном и родно заснованом насиљу у притворским објектима у земљи или у одређеним установама; преглед медија би такође могао да открије корисне информације о ставовима медија и јавности о СРЗН-у у мјестима лишења слободе или ставу надлежних органа о тој теми;
- > претходне жалбе притвореника/затвореника, особља, пружалаца услуга, чланова породице или других посјетилаца на СРЗН, укључујући случајеве који су довели до судског поступка;
- > процјену састава притвореника/затвореника, нивоа претрпаности, броја особља и ланца команде;
- > процјену процедура запошљавања, приручника за обуку особља и кодекса понашања да би се испитао начин провјере особља, разноликост и једнаке могућности; и
- > испитивање у којој мјери надлежни органи разматрају и користе алтернативе притвору за лица за која сматрају да су под ризиком од СРЗН-а, укључујући раније злостављана лица.

6.3 Посјета установи

Посјета притворској установи ће вјероватно бити главни извор информација за посматрачки тим и укључивати интервјуе с притвореницима/затвореницима, управом, особљем и другим актерима. Многи механизми за праћење ће имати и мандат да прегледају све просторе установе и досијее и регистре притвореника/затвореника. Неки имају могућност да гледају снимке са камера за видео надзор и слушају аудио-записе.

У зависности од свог мандата, посматрачи у неким земљама могу да планирају ненајављене посјете. Када о томе одлучују, требало би да одвагају могућности и изазове у вези с праћењем сексуалног и родно заснованог насиља. На примјер, када су посјете ненајављене, надлежни органи имају мање прилике да запријете преживјелима сексуалног и родно заснованог насиља. С друге стране, ненајављене посјете могу да отежају омогућавање приступа посматрачима који су специјализовани за СРЗН. Посматрачи би требало да размисле и о томе да питају садашње и бивше притворенике/затворенике и посјетиоце да ли постоје дијелови установе у којима су ризици од СРЗН-а високи, те да уложе напоре да посјете управо такве локације.

Током визуелних прегледа, важно је да посматрачи обиђу све дијелове установе, да утврде да ли постоје мјеста на којима би ризик од СРЗН-а могао бити посебно висок – имајући на уму да та врста насиља може да се појави било гдје и било кад. У осмом поглављу овог документа дати су приједлози таквих локација. Генерални обилазак

просторија посматрачима може дати добар увид у културу установе и омогућити им да боље разумију детаљне исказе о сексуалном и родно заснованом насиљу које касније добију.

6.4 Интервјуи с притвореницима/затвореницима

Приликом прикупљања информација о сексуалном и родно заснованом узнемиравању од притвореника/затвореника, посматрачи треба да размисле о томе кога желе да укључе, методологији узорковања и најбољим методама за прибављање информација. Најважније је да изаберу методе које би биле најсигурније и најприкладније, с обзиром на осјетљиву природу предмета и контекст у којем дјелују, укључујући доминантну културу или субкултуру у установи.

Изнад свега, органи за праћење треба да се побрину да примјењују принцип „не наноси штету“ током интервјуисања притвореника/затвореника.

Да би се пружила заштита од могућности даљнег злостављања и добио најбољи могући преглед природе и обима насиља, можда је корисно тражити насумичан узорак учесника који одражава састав укупне затворске популације. На тај начин, посматрачи могу да укључе лица која су под највећим ризиком од сексуалног и родно заснованог насиља, укључујући малољетнике, стране држављане и ЛГБТИ лица, или потенцијалне починиоце насиља, без скретања нежељене пажње на њихов положај.

Стога, када је то могуће, групе учесника би требало да:

- буду родно уравнотежене;
- укључе репрезентативан узорак и притвореника и осуђених затвореника;
- укључе ризичне групе међу веће групе затвореника, да би се смањио ризик од њихове идентификације и прогањања;
- укључе притворенике/затворенике који су пријављивали сексуално насиље;
- представљају различите старосне групе у оквиру затворске популације;
- укључе притворенике/затворенике из различитих крила/блокова/хелија/спаваоница;
- укључе притворенике/затворенике који су под неком врстом казне;
- укључе оне који имају проблеме с физичким/менталним здрављем;
- представљају различите нивое безбједносног ризика у притворској установи и различите дужине казне осуђених затвореника; и
- укључе неке притворенике/затворенике који су недавно стигли у установу.

Приликом одређивања начина прикупљања информација, посматрачи треба да размотре најприкладнију методу за праћење сексуалног и родно заснованог насиља, јер је то врло осјетљиво питање. Најважније је да стекну повјерење притвореника/затвореника.

Затворене групне дискусије са притвореницима/затвореницима могу да представљају корисне форуме за разговор о неким облицима СРЗН-а, укључујући малтретирање и понижавање од особља, као и за стварање слике о доминантној култури у установи. Међутим, оне можда нису прикладне за разговор о насиљу међу затвореницима и могу да представљају значајан ризик по учеснике.

Исто тако, мало је вјероватно да ће се у необавезним разговорима с притвореницима/затвореницима открити значајне информације о сексуалном и родно заснованом насиљу, али би они могли дати важне назнаке о ставовима особља и притвореника/затвореника о овом питању и помоћи да се утврде горући проблеми у установи, као и најугроженије групе и појединци.

Приликом праћења сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе, приватни и повјерљиви интервјуи „један на један“ генерално пружају много безбједније окружење и саговорницима остављају више времена да говоре о различитим аспектима свог живота у притвору. Ово је важно зато што питање СРЗН-а за неке од њих можда не представља горући проблем или га се неће одмах сјетити. Другима ће можда требати времена да размисле да ли се осјећају безбједно и угодно у вези с откривањем информација о насиљу, док неки могу бити збуњени, емотивни, или неће бити у стању да се присјете времена и појединости одређених инцидената.

Међутим, код интервјуа „један на један“, мора да се води рачуна о томе да се не скреће непотребна пажња на појединца и да се смањи ризик од одмазде. Стога треба пажљиво размотрити локацију и ниво приватности просторије за интервју, као и начин на који је лице доведено у ту просторију.

Истраживања, укључујући истраживања климе, такође могу да пруже користан медиј жртвама сексуалног и родно заснованог насиља да повјерљиво и анонимно пријаве насиље, иако је у том случају ниво детаља ограничен, а учесницима можда није угодно да на тај начин поднесу пријаву. Алати за истраживање могу да буду изузетно корисни у прибављању квантитативних података о нивоима СРЗН-а у одређеној установи и да помогну посматрачима да осмисле детаљније пропратне активности.

Посматрачи морају да одлуче о најприкладнијем и најбезбједнијем начину прикупљања информација, на основу различитих фактора, укључујући разматрања специфична за државу и установу, однос са затворским руководством/особљем и сопствени ниво искуства.

Технике вођења интервјуа

На почетку сваког интервјуа, посматрачи би требало да се представе и објасне његову сврху. Треба да јасно дају до знања да је разговор повјерљив, као и шта могу или не могу да учине поводом информација које добију.

Посматрачи такође треба да објасне да ако неко питање код лица изазива нелагоду или га узнемирава, не мора да одговори на њега, као и да саговорници у било којем тренутку могу да затраже да се интервју прекине. Важно је и омогућити саговорницима да направе паузу током интервјуа.

Посматрачи такође могу да предложе да притвореници/затвореници разговарају с психологом или савјетником ако им је интервју мучан или узнемирујући. То је могуће само у државама/установама у којима су такве услуге доступне на безбједан начин.

Посматрачи треба да се побрину да лица с којима обављају интервју у потпуности разумију предности као и могуће ризике било које радње која се предузме у њихово име. Требало би да пазе и да користе одговарајући језик с притвореницима/затвореницима, између осталог и када разговарају о питању СРЗН-а.

Генерално, корисније је поставити низ отворених питања умјесто строге листе питања о притвору или самом СРЗН-у. То ће саговорницима омогућити да покрену питање СРЗН-а када буду спремни за то и да се слободније изражавају. Важно је омогућити људима да говоре о питањима која су им важна, као и да то учине када им одговара. Међутим, корисно је имати на располагању контролну листу или упитник да би се обезбиједило да све важне теме буду обухваћене током интервјуа.

Људи ће се генерално осјећати угодније ако интервју започне општим питањима о њиховој ситуацији. На примјер, они који воде интервју могу саговорника да питају колико дуго је у притвору или одакле је.

Када се прелази на конкретније области, треба избјегавати сугестивна, осуђујућа и затворена питања о сексуалном и родно заснованом насиљу када је то могуће. Пожељна су отворена питања. У наставку је дат примјер како исто питање може да се постави на различите начине:

- *Сугестивно:* Полицијски службеници су вас злостављали, зар не?
- *Осуђујуће:* Шта сте урадили па су се понашали агресивно према вама?
- *Затворено (са понуђеним одговором):* Да ли су вас полицијски службеници злостављали?
- *Отворено:* Реците ми о својим искуствима с полицајцима. Како су се понашали?

У зависности од одговора, посматрачи могу да прате сигнале и траже више конкретних детаља, када је то потребно и прикладно.

Када се обавља разговор с притвореницима/затвореницима о потенцијално осјетљивим темама као што је СРЗН, укључујући претресе тијела и медицинске прегледе, посматрачи би прво требало да провјере да ли је лицу угодно да разговара о тим питањима. Нека питања могу бити непримјерена за одређене саговорнике, а посматрачи би требало да буду обучени да о томе одлуче током интервјуа, на основу свог знања о лицу и искуства с њим. Посматрачи треба да имају на уму чињеницу да за неке притворенике/затворенике питања о сексуалном насиљу могу да врате ранија трауматска искуства која су им се десила прије доласка у притвор/затвор.

У случају притвореника/затвореника који припадају ЛГБТИ заједници, посматрачи треба да буду посебно пажљиви да не постављају директна питања о сексуалној оријентацији и/или родном идентитету и пажљиво бирају ријечи које користе.

Шта треба, а шта не треба радити током интервјуа

- ✓ Побрините се да интервју буде потпуно повјерљив.
- ✓ Представите се и јасно објасните разлог интервјуа.
- ✓ Полако изградите повјерење и дајте људима времена да се слободно изразе.
- ✓ Користите контролну листу да бисте били сигурни да сте обухватили све битне теме, ако је прикладно.
- ✓ Појасните све нејасне, двосмислене или противрјечне информације.
- ✓ Организујте накнадну посјету ако сматрате да је лице у опасности због интервјуа.
- ✗ Не говорите и не чините ништа што би могло лице да доведе у опасност.
- ✗ Немојте скретати непотребну пажњу на лице које интервјуишете.
- ✗ Избјегавајте сугестивна, осуђујућа или затворена питања.
- ✗ Не разговарајте о садржају интервјуа јавно или с члановима притворског/затворског особља.
- ✗ Не обећавајте никакве мјере које не можете да извршите.

Интервју с лицима која су пријавила сексуално насиље¹⁶

Ако лице пријави сексуално насиље, посматрачи треба да поступају опрезно и осјећајно. Морају да пронађу равнотежу између прибављања информација о томе шта се догодило и избјегавања поновне трауматизације. Кад год је могуће, интервјуе с дјецом о сексуалном и родно заснованом насиљу треба водити лице које посједује посебно стручно знање о обављању разговора с дјецом жртвама насиља. Посматрачи треба да питају да ли лице жели да види здравственог радника или да разговара с психологом или савјетником, ако су такве услуге доступне. Да би касније могле

16 За детаљније информације о вођењу интервјуа са жртвама сексуалног насиља које може довести до мучења и друге врсте окрутног поступања и прикупљању медицинских доказа, укључујући етичке смјернице и стандарде документације, погледајте: Универзитет Есекс, *The Torture Reporting Handbook*, оп. цит., напомена 13.; и ОНСНР, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, оп. цит., напомена 13.

да се предузму било какве мјере, веома је важно да медицинско особље буде у могућности да што прије документује наводе. Када реагују на конкретне пријаве насиља, посматрачи би прво требало да питају да ли је у реду да поставе још питања. Требало би да избјегавају испитивање о конкретним детаљима насиља, осим ако лице добровољно не понуди информације. Посматрачи треба да питају и да ли и како могу да користе те информације.

Ако је лицу непријатно да говори о самом насиљу, посматрачи могу да се усмјере на основне чињенице и евентуалне даљне радње (нпр. да ли је лице поднијело жалбу, како су надлежни реаговали, да ли је могло да се обрати лекару након насиља, да ли је могло с неким да разговара о томе). Требало би јасно да ставе до знања да их саговорник може у било којем тренутку упозорити ако више не жели да одговара на питања.

Да би се побринули за ефикасну истрагу по основу пријава насиља, посматрачи би такође требало да утврде:

- тачан датум и мјесто пријављеног насиља;
- лице одговорно за насиље;
- околности насиља; и
- евентуалне свједоке.

Ако у посматрачком тиму има медицинских стручњака, они могу да документују и све физичке или психичке доказе о насиљу.

Више информација о конкретним питањима која треба поставити о пропратним радњама, укључујући механизме жалби и здравствену заштиту, укључено је у наставку, у [деветом дијелу](#) у којем се говори о активностима праћења да би се спријечило и сексуално и родно засновано насиље и одговорило на њега.

6.5 Информације од бивших притвореника/затвореника, чланова породице и других актера

Посматрачи би требало да размисле о интервјуисању бивших притвореника/затвореника у оквиру свог истраживања. То ће бити посебно корисно када се истражују мјеста лишења слободе у којима се притвореници/затвореници превише плаше да би разговарали или гдје није могуће обавити потпуно повјерљиве разговоре. Ови интервјуи могу да буду корисни и ако је потребно да посматрачи потврде обрасце насиља или прикупе више детаља о одређеним инцидентима. Бивши притвореници/затвореници који су починили насиље такође би могли бити спремнији да говоре о својим поступцима након пуштања на слободу.

Интервјуисање бивших притвореника/затвореника омогућава посматрачима и да лакше предузму пропратне мјере које се односе на упућивање случаја, ако је потребно, и омогућавање медицинске његе и психолошке подршке ако жртве СРЗН-а већ немају приступ тим услугама. Ослобођени притвореници/затвореници чешће говоре о насиљу и можда су спремнији да дају сагласност за пропратне мјере.

Исто тако, посматрачи би могли да размисле о интервјуисању чланова породице и других посјетилаца, адвоката и пружалаца услуга. То може да буде корисно за добијање информација ако притвореници/затвореници сами нису у стању да говоре о насиљу. Такви разговори могу да открију и случајеве насиља над самим посјетиоцима, адвокатима и пружаоцима услуга. Поред тога, на основу свог знања о одређеним установама, бивши притвореници/затвореници и други актери могу дати корисне сугестије о приоритетним областима за праћење или најефикаснијем приступу проблему СРЗН-а на одређеној локацији.

Иако треће стране имају право да подносе жалбе на насиље у име притвореника, посматрачи ипак морају пажљиво да размотре да ли је притвореник/затвореник пристао на било коју даљну мјеру, као и утицај на њихову личну безбједност.

Приликом одређивања кога ће укључити у праћење, посматрачи треба да обезбиједо добру родну равнотежу и уложе напоре да укључе што шири круг учесника.

У сваком случају, методама прикупљања информација од притвореника/затвореника и других жртава насиља треба да се приступи с пажњом и сензибилитетом. Посматрачи треба да придобију повјерење учесника и пруже им увјеравања да ће њихов идентитет и информације које дају остати у потпуности повјерљиви, осим ако испитаник није дао информисани пристанак да посматрачи предузму даљне мјере.

6.6 Информације од надлежних органа

Током састанака с руководиоцима, креаторима политике и другим јавним службеницима, као што је особље министарстава/владиних агенција, посматрачи би требало да искористе прилику да покрену питање сексуалног и родно заснованог насиља. То би могло да буде корисно за процјену њихових ставова о таквом насиљу, њиховог разумијевања проблема и знања о томе како је СРЗН регулисано законом, политикама и процедурама.

Када је могуће, посматрачи би такође требало да настоје да се састану с особљем које је директно укључено у надзор над притвореницима/затвореницима, да би процијенили њихову свијест о СРЗН-у, познавање релевантних прописа и њихова мишљења о обиму проблема.

Као и код сваког другог мониторинга, интервјуи са особљем би требало да имају родну равнотежу и да укључе репрезентативан узорак запосленика. Посматрачи би могли да размисле и о интервјуисању бивших запосленика, јер ће они можда бити спремнији да открију информације када више не буду у активној служби.

7. САСТАВ ТИМОВА ЗА ПРАЋЕЊЕ

Састав тимова за праћење стања у затворским/притворским установама треба да буде кључан приликом одређивања како најбоље укључити питање сексуалног и родно заснованог насиља у посјете у оквиру праћења. Механизми за праћење би такође ово требало да узму у обзир приликом процјене потенцијалних ризика од СРЗН-а за посматраче или притворенике/затворенике током приватних интервјуа „један на један“.

Обезбјеђивање добро избалансираног, репрезентативног и професионалног тима за праћење је важно не само ради успостављања повјерења, него и за изградњу повјерења у механизам праћења међу притвореницима/затвореницима, особљем и грађанима. Према томе, ако су посматрачи цијењени, вјероватније је да ће њихове препоруке бити правилно размотрене и проведене.

7.1 Идентитет посматрача

Онима који су доживјели сексуално насиље можда неће бити угодно да говоре о њему. Стога, ако посматрачи желе да обаве индивидуалне разговоре, притвореницима/затвореницима, било да су мушкарци или жене, треба омогућити да бирају с ким ће разговарати. По могућности, то треба да се уради прије интервјуа. Осим тога, ако током интервјуа постане јасно да притворенику/затворенику није угодно да разговара о одређеним питањима с посматрачем, онда му треба омогућити да касније/неког другог дана настави интервју с другим лицем, ако је могуће.

Треба напоменути да не мора значити да би се притворенице и притвореници осјећали угодноје да разговарају о СРЗН-у са припадницима свог пола. То може да зависи од идентитета лица које их је злостављало и од конкретног проблема, као и од њихових личних склоности и културног или вјерског поријекла. Тимови за праћење би стога требало да имају одговарајућу родну равнотежу за све посјете за праћење стања у притвору, да би могли на најбољи начин да разумију сва питања која изазивају бојазан.

Осим тога, лица одређене етничке или вјерске припадности могу да се осјећају угодно само ако разговарају о СРЗН-у с лицима сличног поријекла, ЛГБТИ лица ће можда радије разговарати с неким из ЛГБТИ заједнице, а нека друга, лица с инвалидитетом, можда ће хтјети да разговарају само с неким ко разумије њихове посебне проблеме. Интервјуе с дјецом треба да воде лица с одговарајућим стручним знањем и обуком.

Иако обично није могуће укључити потпуно репрезентативну групу у сваку посјету у оквиру праћења, посматрачи би требало да процијене затворску популацију у одређеној установи током фазе припрема. Ако се утврди да постоји значајан удио припадника одређених група у установи, потребно је уложити напоре да се те групе одразе у саставу тима за праћење.

Посматрачи треба да размотре и који се језици говоре у свакој установи да би могли да распореде чланове тима који говоре те језике или по потреби пронађу преводиоце.

7.2 Професионалне и међуљудске вјештине

Увријежено је мишљење да групе за праћење стања у притвору у идеалном случају треба да укључе најмање једног правника и једног медикара. У идеалном случају, тим би имао и друге релевантне стручњаке на располагању, укључујући психологе, инжењере, стручњаке за дјецу, стручњаке у области социјалне заштите и образовања, као и оне с релевантним језичким вјештинама.

У контексту праћења и превенције СРЗН-а, било би посебно корисно укључити здравствене раднике, укључујући и оне који су специјализовани за здравље дјете и жена, стручњаке за родна питања, психологе и социјалне раднике. Ако је могуће, тим би могао да укључи и лице (или више њих) које има директно искуство у раду са жртвама или починиоцима сексуалног и родно заснованог насиља, укључујући лица с искуством у пружању помоћи и рехабилитацији жртава.

За многе механизме праћења, а посебно оне с ограниченим људским и финансијским ресурсима, није могуће обухватити тако широк спектар стручњака за сваку посјету у оквиру праћења. У овим ситуацијама, механизми праћења могу да покушају да укључе стручњаке само у одабране посјете, или барем да добију њихове сугестије о најбољим техникама и методологији за праћење СРЗН-а, као и начину вођења интервјуа са жртвама насиља.

Може се десити и да неке посјете захтијевају само мањи, посвећен тим посматрача, зависно од обима и сврхе посјете, посебно ако је циљ фокусирање на одређену групу притвореника или одређено питање. У зависности од тога како су посјете организоване, стручњаци за родна питања или они с великим знањем о сексуалном и родно заснованом насиљу можда ће бити потребни само за одабране посјете.

Поред специфичних техничких вјештина, важно је да чланови механизма за праћење имају одговарајуће међуљудске вјештине, укључујући добре вјештине слушања и културну и родну осјетљивост. Ово је посебно важно за оне који ће обављати интервјуе с преживјелима или починиоцима сексуалног и родно заснованог насиља.

7.3 Језик и рад с преводиоцима

Иако би механизми за праћење требало да уложе разумне напоре да укључе чланове који разумију и говоре друге језике који се обично говоре међу притвореницима/затвореницима, то често није могуће.

Да би се то премостило, лица која познају језике могу да буду позвана само у одређене посјете. Могла би да се организује и обука за постојеће посматраче, да би савладали основе релевантних језика, иако ће им и даље бити потребан превод. Такве основне језичке вјештине могу да буду изузетно корисне за придобијање почетног повјерења у посматрачки тим, што је посебно важан фактор када се расправља о питањима као што је СРЗН.

Посматрачи ће вјероватно морати да користе услуге преводаца током интервјуа с неким притвореницима/затвореницима, а њих треба пажљиво бирати, посебно зато што ће се вјероватно говорити о осјетљивим питањима, као што је сексуално и родно засновано насиље. У таквим ситуацијама, однос повјерења између интервјуисаног лица и преводиоца је једнако важан или чак важнији него његов однос с посматрачем.

У идеалном случају, преводиоци би требало да посједују претходно искуство у интервјуисању жртава сексуалног и родно заснованог насиља и раду у притворском окружењу. Треба да јасно разумију концепт СРЗН-а, разлоге за његово недовољно пријављивање и посебна питања која ће се вјероватно појавити.

Сви преводиоци, а посебно они који немају претходног искуства у раду на питањима сексуалног и родно заснованог насиља треба да се унапријед потпуно упознају с темама интервјуа и специфичним ријечима или фразама које би могле да се појаве у контексту СРЗН-а. Ово је важно не само зато што коришћени језик може да буде врло стручан, него и зато што преводац мора да се осјећа угодно док користи језик у контексту сексуалног насиља и силовања, укључујући сленг и ријечи које би неки могли да сматрају увредљивим. Ако тим за праћење планира да користи истраживачке алате, све преводе треба пажљиво провјерити да би се обезбиједило да је све што се односи на СРЗН преведено на одговарајући и осјетљив начин.

Као и у случају тимова за праћење, преводиоце треба пажљиво бирати на основу пола и културних и вјерских разматрања, узимајући у обзир идентитет лица која ће се вјероватно интервјуисати. Понекад је неопходно имати више од једног преводиоца на располагању, у случају да саговорнику није угодно да разговара о сексуалном и родно заснованом насиљу с одређеним лицем.

Ако је могуће, испитанике треба унапријед питати да ли би радије имали мушког или женског преводиоца. Тимови за праћење треба да избјегавају коришћење ус-

луга преводилаца који живе у локалном подручју и који могу на неки начин бити повезани с притвореницима/затвореницима и/или особљем. Сви преводиоци морају да се обавезу на поштовање повјерљивости интервјуа и заштиту идентитета интервјуисаних лица. У том смислу, одредбе о повјерљивости могу да буду укључене у опис послова и/или уговор преводиоца.

7.4 Изградња капацитета механизма за праћење у односу на СРЗН

Да би ефикасно пратили и спријечили сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишења слободе, посматрачи прво морају да разумију природу СРЗН-а у таквим установама, врсте насиља које могу да представљају СРЗН и проблеме и ризике повезане с праћењем овог аспекта притвора.

Стога, посматрачи треба да буду сензибилизирани за питања која могу да се појаве у вези са СРЗН-ом и морају бити у стању да без nelaгоде разговарају о таквим стварима у притворским окружењима.

Да би се посматрачима пружиле вјештине и капацитети за вршење овог облика праћења, едукатори – било домаћи или међународни – треба да укључе посебне модуле о сексуалном и родно заснованом насиљу у своје програме обуке за механизме праћења, укључујући посебно:

- различите облике СРЗН-а и како је оно повезано с мучењем и другим видовима злостављања;
- утицај СРЗН-а, укључујући трауму и секундарну виктимизацију;¹⁷
- технике вођења интервјуа, укључујући како приступити питању СРЗН-а с починиоцима и жртвама насиља и најприкладније одговоре;
- како поступати с пријавама сексуалног насиља које се поднесу током интервјуа, укључујући и какву врсту питања поставити и како одредити да ли су потребне специјалистичке медицинске услуге;
- разумијевање како доћи до потребних информација уз избегавање могућности поновне трауматизације;

17 Према тврдњама СЗО, родно засновано насиље има озбиљне краткорочне и дугорочне посљедице по физичко, сексуално и репродуктивно и ментално здравље, као и личну и друштвену добробит. Здравствене посљедице насиља над женама укључују повреде, неблаговремену/нежељену трудноћу, полно преносиве болести (СПИ) укључујући ХИВ, бол у карлици, инфекције уринарног тракта, фистуле, повреде гениталија, компликације у трудноћи и хронична стања. Утицаји на ментално здравље лица која су преживјела родно засновано насиље укључују посттравматски стресни поремећај (ПТСП), депресију, анксиозност, злоупотребу опојних дрога, самоповређивање и суицидално понашање, те поремећаје сна. Осим тога, лице које је преживјело родно засновано насиље може да се суочи и са стигматизацијом и одбацивањем од своје заједнице и породице. Погледати: СЗО, „Gender-Based Violence in Health Emergencies“ (Родно засновано насиље у хитним медицинским случајевима), <https://healthcluster.who.int/our-work/thematic-collaborations/gender-based-violence-in-health-emergencies>.

- како пратити конкретне случајеве насиља, укључујући како се носити с питањима пристанка и повјерљивости;
- како документовати пријаве и случајеве СРЗН-а;
- релевантно домаће законодавство, прописи и политике, те примјениви међународни и регионални инструменти; и
- лична безбједност током посматрачких посјета.

Поред тога, механизми за праћење би требало да олакшају коришћење механизма подршке и савјетодавних услуга посматрачима који су и сами преживјели СРЗН или су на њих на други начин утицала искуства документовања СРЗН-а у мјестима лишења слободе.

8. ПРАЋЕЊЕ РИЗИКА У СПЕЦИФИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА

У овом поглављу су утврђене ситуације које представљају висок ризик од СРЗН-а и предложене специфичне области на које посматрачи треба да се фокусирају у својим припремним истраживањима, током посјета установи и интервјуа. Свака циљана област укључује скуп предложених питања за релевантне актере која би посматрачи могли да укључе у своје постојеће алате за праћење. Укључени су и додатни приједлози који се односе на специфичне ризичне групе, тамо гдје је то од значаја.

8.1 Интеракција с полицијом: заустављање, хапшење и задржавање

Притвореници су често најизложенији сексуалном и родно заснованом насиљу током хапшења, трансфера и непосредно након хапшења. Чак и када нису у формалном притвору, постоје периоди у којима надлежни органи де факто држе у притвору лица у својству осумњичених или свједока и могу да их изложе овој врсти насиља.

Тај период задржавања је уједно и један од најтежих за праћење, имајући у виду бројне различите локације на којима може доћи до злостављања, као и због тога што је контакт са спољним свијетом генерално више ограничен у првим данима притвора.

СРЗН може да се догоди на мјесту хапшења и прије формалног хапшења, у дому лица које се приводи, током трансфера или у самом притвору. Током ове фазе притвора, већа је шанса да ће осумњичени бити сами с органима који су их ухапсили. Могу се налазити и на локацијама гдје нема камера за видео-надзор, уређаја за аудио-снимање, ни свједока насиља. Притвореници су изложени ризику од СРЗН-а и других врста насиља и приликом пуштања из притвора, посебно ако полиција жели да им запрјети или их на други начин застраши.

Лица у полицијском задржавању такође имају мање могућности да приступе механизмима за подношење жалби или су мање спремна да се жале док су још у по-

лицејском притвору зато што су у нарочито рањивом положају и често су задржана само на краћи период. Осим тога, они који никада не буду званично оптужени за кривично дјело могу да одлуче да не пријаве насиље из страха од одмазде.

Пошто полицијско задржавање треба да буде искључиво краткорочно, често не постоје детаљне, индивидуализоване процјене ризика или потреба да би се одредило с ким неко лице треба да борави у притвору. Осим тога, у полицијским станицама и другим привременим мјестима лишења слободе, обично постоји мање механизма подршке за оне који су можда под ризиком или могуће починиоце насиља.

Неки механизми за праћење можда немају мандат да надгледају полицијско задржавање. Други који могу да врше такво праћење могли би да се суоче с логистичким проблемима због великог броја локалних полицијских станица и чињенице да насиље може да се деси и ван службених просторија за задржавање. Међутим, пријаве насиља током полицијског задржавања такође могу да изађу на видјело када лице пребаце у затвор или пусте на слободу. Чак и посматрачи који немају мандат да прате полицијско задржавање и даље могу да документују и реагују на наводе о злостављању у таквим објектима када сазнају за њих. Ако имају сагласност лица која су преживјела СРЗН, могли би нпр. да упуте случај организацијама за правну помоћ за предузимање могућих даљних корака.¹⁸

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Да ли полицијска обука садржи модуле који се односе на род, родно осјетљиве приступе полицијском раду или конкретније СРЗН?
- Постоји ли полицијски кодекс понашања или сличан документ којим се регулише професионално понашање полицијских службеника? Ако постоји, садржи ли стандарде који се односе на забрану сексуалног и родно заснованог насиља?
- Који механизми полицијског надзора постоје? Укључује ли њихов мандат питање СРЗН-а?
- Да ли је било жалби на сексуално и родно засновано насиље које су извршили полицијски службеници током хапшења и полицијског задржавања? Ако јесте, какав је био исход? Има ли случајева дисциплинског кажњавања или кривичног гоњења полицијских службеника због СРЗН-а? Које су казне за полицијске службенике за које се утврди да су починили различите облике сексуалног и родно заснованог насиља?
- Ако постоје рашчлањени подаци о жалбама на полицију због сексуалног и родно заснованог насиља, да ли постоје групе које су мета чешће него други?

18 За детаљније информације о праћењу полицијског притвора, погледајте: *Monitoring Police Custody: A Practical Guide* (Праћење полицијског задржавања: практични водич), оп. цит., напомена 15.

- Да ли провјере потенцијалних регрута у полицијску службу укључују провјере историје вршења родно заснованог насиља, укључујући насиље у породици, или активног дискриминаторног понашања?

Провјера просторија за полицијско задржавање

У већини земаља можда неће бити могуће да механизми за праћење редовно посјећују сваку полицијску станицу, посебно ако постоји много малих, локалних објеката. Међутим, ако посматрачи имају мандат или могућност да изврше преглед просторија за полицијско задржавање, можда могу да стекну добар увид у потенцијалне факторе ризика од СРЗН-а у одређеним врстама установа, као и ставове полиције о том питању. О полицијском транспорту се говори у дијелу о транзиту и трансферу у наставку ([дио 8.8](#)).

- Да ли су притворске ћелије једнокреветне или вишекреветне? Да ли у установи постоје одвојене ћелије за жене, мушкарце и малољетнике?
- Да ли постоје камере за видео надзор у објекту? Да ли су исправне и функционалне? Постоје ли „слијепе тачке“ на којима се насиље не би снимило?
- Да ли су информације о томе како може да се контактира с адвокатима, породицом и пријатељима јасно видљиве притвореницима/затвореницима у полицијском притвору, по потреби на различитим језицима? Да ли су у полицијској станици доступни исправни телефони?
- Да ли су информације за притворенике/затворенике о услугама подршке у случајевима СРЗН-а или о томе шта могу да ураде ако су били жртве СРЗН-а истакнуте на видљивом мјесту?
- Постоји ли у свакој ћелији зујалица коју затвореници могу да користе да евентуално затраже помоћ?
- Постоје ли медицинске службе у полицијској станици или начин да притвореници приступе медицинској помоћи или основним лијековима?

Евалуација поступака хапшења и притварања

Информације од надлежних органа

Особље које учествује у хапшењу и притварању може да открије информације о појави СРЗН-а у притвору и мјерама за његово спречавање. Када обављају интервјуе са особљем, требало би да посматрачи покушају да утврде следеће:

- Да ли су различити органи одговорни за задржавање и за испитивање?
- Постоје ли процјене ризика и потреба које се односе на полицијско задржавање, укључујући распоређивање у ћелије?

- Да ли је култура особља толерантна према СРЗН-у?

Информације од притвореника/затвореника

Механизмима за праћење је некада тешко да на безбједан начин разговарају с лицима која су још увијек у полицијском притвору о њиховом искуству са СРЗН-ом, углавном због повезаних ризика, али и због тога што се притвореници тамо обично задржавају краће вријеме. Стога је можда лакше добити такве информације од оних који су већ пребачени у затвор или оних који су пуштени из притвора. Посматрачи могу настојати да утврде сљедеће:

- У којој фази хапшења су притвореници могли да контактирају са својим адвокатом/породицом/пријатељима/другим контакт-лицем?
- Да ли је адвокатима било дозвољено да присуствују њиховом испитивању?
- Да ли су током хапшења, задржавања и испитивања доживјели СРЗН, укључујући вербално насиље и пријетње? Ако јесу, потребно је обезбиједити додатне информације.
- Да ли су имали приступ медицинским радницима током полицијског задржавања?
- Да ли је могуће/безбједно да притвореници поднесу повјерљиву жалбу на насиље током полицијског задржавања? Ако није, зашто?

Информације из других извора

Адвокати, породице, пријатељи и друга лица такође могу бити у могућности да пруже информације о искуствима притвореника са СРЗН-ом током полицијског задржавања, посебно ако сами притвореници нису у стању да говоре о случајевима злостављања. Они који су посјетили лица задржана у полицијском притвору можда су такође доживјели СРЗН од стране полицијских службеника или можда отприлике познају полицијске ставове о тој теми. За одређене групе притвореника, укључујући ЛГБТИ лица, можда је могуће добити и информације о третману током полицијског задржавања од специјализованих локалних организација.

- Да ли су притвореници/затвореници икада споменули случајеве СРЗН-а током полицијског задржавања (било над њима самима или другим лицима)?
- Да ли су посјетиоци икада били изложени вербалном или физичком насиљу када су посјетили некога у полицијском притвору?
- Да ли посјетиоци сматрају да полицијски службеници добро разумију како треба радити с различитим групама притвореника, укључујући жене, дјецу, ЛГБТИ лица?

Фокусирање на одређене групе

Неке групе или лица могу да буду посебно угрожена током хапшења, притвора и испитивања. То се односи на жене и дјецу, ЛГБТИ лица, стране држављане или остале који не говоре језиком органа који су их ухапсили. Лица која се баве проституцијом такође су под посебним ризиком током полицијског задржавања. Посматрачи стога могу настојати да утврде сљедеће:

- Да ли се страним држављанима и осталима који не говоре језиком органа који су их ухапсили дају информације о њиховим правима на језику који разумију?
- Да ли страни држављани могу без одгађања да обавијесте своје конзуларне представнике о свом хапшењу?
- Постоје ли посебне мјере заштите за ухапшена ЛГБТИ лица, које се између осталог односе и на распоређивање у ћелије и пол надзорног службеника? Како је уређен смјештај трансродних лица у полицијском притвору?
- Да ли су притворенице и дјеца потпуно одвојени од притворених мушкараца, односно одраслих лица током хапшења, притварања и испитивања?
- Да ли притворенице прате и надзиру искључиво полицијске службенице?
- Да ли постоје посебне заштитне мјере за лица осумњичена за сексуалне деликте или друга кривична дјела, која би могла да буду под високим ризиком од насиља у притвору?

8.2 Фаза истраге: разговори и испитивање

Притвореници су под високим ризиком од СРЗН-а током фазе истраге, посебно током испитивања ради добијања информација или признања од осумњичених или информација од свједока. Ризици су посебно високи када у просторијама за разговоре нема камера за видео-надзор ни уређаја за аудио-снимање, као и када адвокати нису присутни током испитивања.

Могло би бити корисно да посматрачи погледају записнике са испитивања, јер они могу дати назнаку о ставовима полицијских службеника према одређеним лицима или групама, укључујући жене, ЛГБТИ притворенике и мањинске групе. Посматрачи могу да користе и снимке камера за видео надзор за упоређивање информација у случају навода о малтретирању, иако се насиље обично дешава у другим просторијама или када камере не снимају.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Којим правилима је регулисан начин вођења испитивања?

- Да ли се притвореницима дају информације о њиховом праву на правног заступника и приступ правној помоћи у раној фази?
- Постоји ли одредба којом се налаже да притвореници могу да виде независног медицинског стручњака током полицијског задржавања, укључујући и након испитивања?
- Постоје ли још неке мјере за спречавање СРЗН-а током испитивања? На примјер, да ли надлежни органи воде потпуну евиденцију о свим испитивањима, укључујући информације о идентитету свих присутних?
- Да ли службеници који раде на испитивањима пролазе одговарајућу обуку о вођењу разговора с осумњиченима, између осталог и о забрани СРЗН-а?
- Постоји ли тужилачки надзор над истражним методама које примјењује полиција?

Провјера просторија за испитивање

- Постоје ли камере за видео надзор и/или уређаји за аудио-снимање у просторијама за испитивање? Да ли су исправни и постоје ли дијелови који нису покривени камерама?

Евалуација техника вођења разговора и испитивања

Информације од притвореника/затвореника

Мало је вјероватно да ће лица пријавити злостављање које су доживјела током испитивања док су још у полицијском притвору, јер то за њих није безбједно. Они који су послани у затвор или пуштени на слободу можда ће сматрати да су у бољој ситуацији да пријаве насиље. Посматрачи могу настојати да утврде:

- Да ли је адвокатима било дозвољено да присуствују појединачним испитивањима?
- Да ли су разговори с притвореницима тонски снимани?
- Да ли је СРЗН коришћено током испитивања, укључујући вербално злостављање и пријетње?

Фокусирање на одређене групе

Неке групе могу да буду угроженије од других током испитивања, укључујући дјецу, жене и дјевојчице, припаднике мањинских и аутохтоних група и стране држављане или остале који не говоре језиком органа који су их ухапсили. ЛГБТИ лица су посебно изложена ризику од злостављања током хапшења и испитивања,

посебно у окружењима гдје су истополне везе и небинарни идентитети криминализовани.

ЛГБТИ лица која се баве проституцијом пријављују посебно висок ниво злостављања током полицијског задржавања и испитивања. Полицајци такође могу да заприте да ће открити сексуалну оријентацију или родни идентитет притвореника да би изнудили признање или новац од њих. Када се фокусирају на одређене групе, посматрачи могу да узму у обзир сљедеће:

- Да ли су преводиоци доступни током испитивања за лица која не говоре језик?
- Да ли полицијски службеници користе увредљив језик или пријетеће радње приликом испитивања ЛГБТИ лица?
- Да ли су полицијски службеници прошли било какву обуку о испитивању одређених група притвореника, укључујући одговорне приступе према доби и полу?

8.3 Распоређивање и надзор

Одговарајући распоред и надзор над притвореницима/затвореницима је кључан за њихову заштиту од СРЗН-а. Жене увијек треба држати одвојено од мушкараца, а малолетнике одвојено од одраслих. Жене би требало да прате и надгледају искључиво женски чланови особља.

Сви притвореници/затвореници треба да буду распоређени у одговарајуће установе на основу индивидуалних, текућих процјена ризика и потреба, да би се избјегло распоређивање потенцијалних жртава насиља у исте ћелије с вјероватним почиоцима. У том смислу посебно је важно како су распоређени ЛГБТИ притвореници/затвореници, посебно трансродна и интерсексуална лица.

У неким установама, женама и мушкарцима, одраслима и дјечи и притвореницима/затвореницима с различитим класификацијама према степену безбједносног ризика дозвољено је да међусобно комуницирају ван ћелија, нпр. у вријеме рекреације или током стручног оспособљавања. Тамо гдје је то случај, надлежни органи морају да се побрину за додатне мјере заштите, укључујући пажљив одабир оних који су укључени и адекватан надзор. Жене су посебно изложене ризику од СРЗН-а када их надзире мушко особље, нарочито ако то укључује директан контакт. Посебну пажњу треба посветити и надзору над трансродним и интерсексуалним притвореницима/затвореницима.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

Приликом анализе распореда притвореника/затвореника и надзора особља у вези са СРЗН-ом, посматрачи треба да узму у обзир:

- Да ли су мушкарци и жене, одрасли и малољетници притворени у засебним установама? Ако се ради о мјешовитим установама, да ли их држе у потпуно одвојеним дијеловима?
- Постоје ли посебне мјере у односу на распоред осуђених за силовање и сексуални напад, или оних за које се зна да имају историју насилног понашања?
- Да ли је мушкарцима и женама, одраслима и малољетницима дозвољено да међусобно комуницирају у сваком тренутку? Ако јесте, постоје ли додатне заштитне мјере?
- Да ли постоје посебне процедуре које се односе на надзор притвореница/затвореница, укључујући малољетне дјевојчице?
- Учествују ли мушкарци у надзору над притвореницама/затвореницама? Ако учествују, јесу ли прошли потребне провјере и било какву посебну обуку? Постоје ли додатне мјере заштите, укључујући обавезно присуство и женског члана особља?
- Да ли је мушком особљу дозвољено да улази у женске притворске/затворске просторије без пратње женског члана особља?
- Постоје ли посебне мјере у односу на распоред лица за која се сматра да су под ризиком од СРЗН-а, укључујући лица за која се зна да имају историју насилног понашања, сексуалне преступнике и оптужене или осуђене за посебно тешка кривична дјела?
- Да ли надлежни органи улажу све напоре да обезбиједи да два притвореника/затвореника не буду сами смјештени у исту просторију? Тамо гдје се користе спаваонице, да ли се пажљиво бирају притвореници/затвореници који су погодни да заједно бораве у тим условима?

Поступци праћења распореда и надзора

Директно посматрање

Током посјета мјестима лишења слободе, посматрачи ће можда бити у могућности да директно посматрају у којој мјери се процедуре распоређивања и надзора проводе у пракси. Стога би требало да обрате пажњу на интеракцију између мушкара-

ца и жена, одраслих и малољетних притвореника/затвореника, као и на просторе у установи гдје се види да ради мушко особље. Осим тога, могли би да размотре сљедећа питања:

Интервјуи с особљем и пружаоцима услуга

- Како се доноси одлука о распоређивању особља за рад с одређеним притвореницима/затвореницима?

Интервјуи с притвореницима/затвореницима

- Да ли се притвореници/затвореници осјећају безбједно с другим људима у својој ћелији? Ако не, постоје ли одређене бојазни у вези са СРЗН-ом?
- Да ли притвореници/затвореници комуницирају с припадницима супротног пола ван својих ћелија? Ако да, постоје ли бојазни у вези са СРЗН-ом?
- Тражи ли се од жена и дјете да дају свој пристанак прије интеракције с мушким притвореницима/затвореницима, односно одраслим лицима?
- Да ли су надлежни органи извршили процјену потреба/ризика за сваког притвореника, укључујући СРЗН, када је први пут стигао у установу? Ако јесу, да ли је ова процјена икада ревидирана/ажурирана?
- Могу ли притвореници/затвореници да оспоре свој распоред и исход процјене ризика/потреба ако сматрају да је нетачан или ако мисле да су у опасности?

Фокусирање на одређене групе

- Да ли постоје посебне политике за смјештај и надзор трансродних или интерсексуалних притвореника/затвореника, узимајући у обзир њихов само-перципирани род?

8.4 Претреси тијела

Тјелесни претреси представљају посебан фактор ризика од сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе. Могу да се врше на притвореницима/затвореницима, посјетиоцима, пружаоцима услуга и особљу, као и лицима која прате стање у мјестима лишења слободе.

Постоје три главне врсте претреса тијела: препицавање/површински претреси, претреси „до гола“ и прегледи тјелесних шупљина, који се некад називају и „инвазивни“ или „интимни“ претреси. Претреси се понекад врше и уз помоћ паса обучених да открију могуће посједовање наркотика.

Сва претресана лица, а посебно притвореници/затвореници, изложени су повећаном ризику од сексуалног и родно заснованог насиља током тјелесних претреса. Оно може бити у облику вербалног или физичког насиља и може да се догоди током било које врсте тјелесног претреса. Понекад се тјелесни претреси врше да би се лице која се претреса намјерно деградирало или понизило. Жене су нарочито рањиве приликом претреса тијела, посебно претреса „до гола“ и прегледа тјелесних шупљина. Претрес тијела може да буде посебно проблематичан и за ЛГБТИ лица.

Претреси тијела могу да представљају мучење када се врше с намјером да се лицу које се претреса нанесе тешка психичка или физичка бол или патња. Ризик од мучења и других видова злостављања је посебно висок када се претреси врше систематски, када нису строго неопходни, када се несразмјерно врше на одређеним групама затвореника и када их врши лице супротног пола.

Такође, може да постоји ризик од СРЗН-а током претреса ћелије ако су притвореник/затвореник и члан особља заједно у ћелији током претреса, посебно ако нема присутних свједока.

Да би у потпуности процијенили везу између претреса и СРЗН-а у одређеним мјестима лишења слободе, посматрачи би требало да размотре у наставку наведене начине прикупљања информација:

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

Важно је да посматрачи разумију оквир у којем се претреси одвијају, као и евентуалне забиљежене раније жалбе на насилно понашање. У оквиру припремног истраживања би требало да прегледају релевантну документацију.

- Постоје ли закони, политике, процедуре или смјернице којима је утврђено када могу да се врше различите врсте претрага, ко и под којим околностима их проводи и на који начин се проводе? Да ли је овај оквир у складу са стандардима људских права, укључујући принципе законитости, неопходности и пропорционалности?
- Да ли постоје посебне родно одговорне смјернице или процедуре за претрес жена, дјеце, ЛГБТИ лица или других одређених група/појединаца?
- Да ли је механизам за праћење примио икакве жалбе на СРЗН током тјелесних претреса? Да ли је могуће сазнати да ли је било још таквих забиљежених жалби? Ако јесте, какав је био исход/пропратне активности?
- Може ли особље бити кажњено за непримјерено понашање током претреса? Ако да, која је уобичајена санкција? Постоје ли забиљежени случајеви дисциплинског или кривичног гоњења запосленика, који су, између осталог, директно повезани са СРЗН-ом? Ако постоје, какав је био исход/пропратне активности?
- Да ли мјеста лишења слободе воде евиденцију и детаљне податке о извршеним претресима, укључујући разлоге за претресе, идентитет оних који су их извршили и резултате претреса? Ако је тако, да ли је могуће утврдити да ли се они користе на дискриминаторан начин (нпр. да ли се неке групе затвореника претресају више него други)? Примјењују ли се различите процедуре за различите људе?
- Јесу ли процедуре за претресе мијењане у посљедње вријеме? Да ли се њихова ефикасност или начин провођења стално разматра?
- Да ли надлежни органи користе било какве алтернативе претресу тијела? У којим ситуацијама?
- Ако су притвореници/затвореници пријавили да су раније доживјели СРЗН (прије или током притвора), да ли су лица која врше претресе обично обавијештена о томе? Постоје ли посебне заштитне мјере за такве притворенике/затворенике?

Процјена простора у којима се врше претреси

Локација и распоред простора у којима се врше претреси важни су за процјену ризика од сексуалног и родно заснованог насиља. Генерално говорећи, већа је вјероватноћа да ће до насиља доћи ако се претреси врше у изолованом подручју, а ризик може да буде већи ако су врата просторије закључана или затворена. Међутим, мора да постоји баланс с потребом да се претраге одвијају у потпуној приватности, у простору који је ван погледа других лица. Иако камере за видео надзор или аудио-снимци можда могу да спријече злостављање током претреса тијела, то може бити понижавајуће за лица која се претресају, а снимци могу да се користе на не-

примјерен начин. Посматрачи стога треба да размотре сљедеће чињенице:

- Гдје се налазе различити простори за вршење претреса у установи (укључујући просторе за претрес посјетилаца)? Да ли су посебно изоловани?
- У каквим условима се врше претреси „до гола“ и прегледи тјелесних шупљина? Да ли распоред врата и прозора омогућава потпуну приватност? Какво је освјетљење у просторији?
- Да ли су врата обично затворена или закључана током претреса „до гола“ и прегледа тјелесних шупљина?
- Постоји ли дугме за узбуну у просторији које неко може да притисне да привуче пажњу, ако затреба?
- Постоји ли камера за видео надзор или аудио-снимање у просторијама за претресе? Ако постоји, ко прати тај материјал и како се та лица бирају?
- Да ли постоје засебне просторије за претрес мушкараца/жена и одраслих лица/малољетника?
- Да ли се претреси икад врше ноћу?

Процјена начина на који се врше претреси

Посматрачи би требало да имају могућност да виде како се врши препијавање или „површински претрес“, а вјероватно ће и сами бити подвргнути таквим претресима. Могуће је, међутим, да ће особље другачије вршити претресе када их се посматра или када претражују службене посјетиоце. Посматрачи не би требало да покушавају да посматрају вршење претреса „до гола“ и прегледа тјелесних шупљина.

Да би стекли добар увид у то како се врше претреси, посматрачи би могли да траже сљедеће информације од особља/управе, притвореника/затвореника и посјетилаца затвора:

Информације од особља/управе

- Колико је чланова особља обично присутно током препијавања/површинског претреса, претреса „до гола“ и прегледа тјелесних шупљина?
- Како се врше претреси „до гола“? Примјењује ли се процедура претреса „до гола“ у два корака?¹⁹

19 Претрес „до гола“ у два корака је када се горња и доња одјећа скидају у одвојеним фазама, тако да притвореник/затвореник не мора ни у једном тренутку да буде потпуно го пред притворским/затворским особљем.

- Како особље утврђује да ли је неопходан претрес и врсту претреса? Ко доноси одлуку да је неопходан претрес „до гола“ или преглед тјелесних шупљина? Да ли се те одлуке заснивају на процјенама ризика?
- Да ли је особљу генерално познато којим законима/политикама/процедурама/смјерницама је регулисано вршење тјелесних претреса?
- Да ли медицинско особље учествује у претресима, укључујући инвазивне? У којем својству?²⁰
- Да ли су сви запосленици који обављају претресе прошли обуку? Од чега се састојала та обука и да ли је укључивала тему родне осјетљивости?

Информације од притвореника/затвореника

- Колико често се притвореници/затвореници препишавају/површински претресају и у којим ситуацијама? Под којим околностима се притвореници/затвореници подвргавају претресу „до гола“ или прегледу тјелесних шупљина?
- Да ли се притвореници/затвореници икада осјећају угрожено, деградирано или понижено током поступака претреса? Постоје ли пријаве лица да су их непримјерено додиривали током тјелесних претреса?
- Да ли је особље икада користило неприкладне ријечи и/или говор тијела током претреса?
- Да ли особље јасно објасни поступке прије започињања претреса? Да ли се људима пружи прилика да предају скривене предмете прије претреса?
- Да ли су се појединци икада жалили или жељели да пожале на начин на који је извршен претрес? Какав је био исход?
- Да ли се људима пружи прилика да објасне своју забринутост због СРЗН-а прије започињања претреса? Могу ли лица која су раније била жртве СРЗН-а безбједно и повјерљиво разговарати о својим специфичним бојазнима?
- Да ли се претреси „до гола“ генерално проводе у двије фазе? (горњи и доњи дио тијела одвојено)?
- У случајевима прегледа тјелесних шупљина, да ли постоји икаква накнадна провјера евентуалних негативних физичких/психолошких утицаја претреса?

20 Према Манделиним правилима, прегледе тјелесних шупљина треба да врше квалификовани здравствени радници, изузев оних који су примарно задужени за бригу о затворенику. Тамо гдје то није могуће, ова правила налажу да преглед тјелесних шупљина може да обавља особље које је, ако ништа друго, медицински стручњак адекватно обучио о стандардима хигијене, здравља и безбједности. Погледати: Генерална скупштина УН-а, „*The United Nations Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules)*“ (Уједињене нације, Минимална правила поступања са затвореницима (Правила Нелсона Манделе)), 17. децембар 2015., https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf.

- Да ли су други затвореници икада укључени у поступке претреса тијела (укључујући препипавање/површинске претресе)?

Информације од посјетилаца затвора

Посјетиоци могу да пруже добар увид у начин вршења претреса и став особља које их врши. Они не само да могу да понуде повратне информације о сопственим искуствима с претресима тијела, него и информације о поступању с притвореницима/затвореницима током претреса, без страха од одмазде.

- Каква су њихова искуства с поступцима претреса? Да ли су посјетиоци икада били подвргнути претресу „до гола“ и прегледу тјелесних шупљина, уз препипавање/површинске претресе?
- Да ли се притвореници/затвореници икада осјећају угрожено, деградирано, застрашено или понижено током поступака претреса?
- Да ли се особље које врши претресе односи према посјетиоцима с поштовањем? Да ли користе одговарајући језик и говор тијела?
- Постоје ли тврдње да је особље вршило сексуално и родно засновано насиље над посјетиоцима током тјелесних претреса?
- Да ли особље јасно објасни поступке прије започињања претреса? Да ли се посјетиоцима пружи прилика да предају евентуалне скривене предмете прије претреса?
- Сматрају ли посјетиоци да могу да се жале на начин на који се врши претрес, ако то желе?
- Да ли су се неки притвореници/затвореници жалили својим посјетиоцима да су они или друга лица били злостављани током тјелесних претреса?

Фокусирање на одређене групе/појединце

Одређени појединци или групе притвореника/затвореника могу да буду посебно изложени ризику од СРЗН-а током тјелесних претреса. Ту могу да спадају ЛГБТИ лица, жене, дјеца, лица с одређеним потребама у погледу физичког или менталног здравља, лица која су раније доживјела СРЗН, припадници одређених вјерских група или лица из одређеног културног миљеа. Зато би посматрачи могли да усмјере пажњу на следеће:

- Да ли мушко особље икада учествује у претресима притвореница/затвореница? (односи се на све облике претреса)
- Да ли су потпуно забрањене вагиналне претраге код трудница, дјеце и малолетних дјевојчица?

- Постоје ли посебне смјернице за претресање ЛГБТИ лица?
- Како надлежни органи приступају тјелесним претресима трансродних и интерсексуалних лица? Могу ли оне да одаберу да их претреса мушко или женско особље?
- Како надлежни органи приступају тјелесним претресима лица с одређеним проблемима у погледу менталног здравља?
- Постоје ли смјернице за прилагођавање процедура да би се узела у обзир културна и вјерска разноликост?
- Да ли се дјеца која живе са родитељем/старатељем у затвору или дјеца у посјети икада подвргавају претресима? Ако да, да ли је родитељу/старатељу дозвољено да присуствује претресу?
- Да ли се тјелесним претресима приступа другачије ако особље зна да је затвореник раније био жртва СРЗН-а?
- Размишља ли се о томе како лица из одређених култура и религија могу да доживе тјелесне претресе?

8.5 Употреба средстава за спутавање, силе и оружја

Нека средства за спутавање су сама по себи понижавајућа или болна, док нека представљају ризик у зависности од тога зашто и како се користе. Средства за спутавање која нису сама по себи понижавајућа или болна ипак могу да буду понижавајућа за лице на којем се користе или могу да се користе на непотребно болне начине.

Ако употреба средстава за спутавање над одређеним групама притвореника/затвореника, као што су жене или ЛГБТИ лица није неопходна, онда и то може да представља СРЗН.

Осим тога, употреба средстава за спутавање представља значајан фактор ризика од СРЗН-а, укључујући сексуално изругивање и физичко насиље. Када су спутане, жртве су физички мање способне да се бране и могу да буду потпуно имобилизоване. Средства за спутавање се понекад користе намјерно за наношење бола или понижења одређеним затвореницима, или за застрашивање током испитивања.

Међународни стандарди забрањују употребу средстава за спутавање која су „сама по себи понижавајућа или болна“ и налажу да се друга средства спутавања користе рестриктивно, само у изузетним случајевима, као и када су блаже методе контроле већ безуспјешно испробане. Упркос овим одредбама, средства спутавања се често користе рутински када то није нужно, између осталог и када су притвореници/затвореници болесни или када су жене трудне, током или након порођаја.

Ситуације у којима се употребљава сила и оружје такође носе висок ризик од СРЗН-а. Њихова употреба ће вјероватно нанијети бол и понижење, а некад је њихова једина сврха намјерно злостављање притвореника, између осталог и током испитивања, гдје се користе као средство за застрашивање или изнуду признања. Њихова употреба мора да буде строго регулисана да би се смањила могућност злоупотребе.

Приликом праћења мјеста лишења слободе због ризика од СРЗН-а, тимови би требало да размотре употребу средстава за спутавање, силе и оружја. Треба да се упознају са различитим врстама средстава и метода које се користе, као и са повезаним ризицима. Посматрачи такође треба да унапријед размотре да ли би били спремни да обаве интервју са притвореницима/затвореницима који су за то вријеме спутани. Посматрачи би требало да размисле и о питањима у вези с аспектима праћења који су наведени у наставку.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

Важно је да посматрачи прегледају постојећу документацију која се односи на употребу средстава за спутавање, силе и оружја, да би процијенили колико је њихова употреба регулисана и надзирана, посебно у односу на висок ризик од понижавања, бола, мучења и других облика малтретирања, укључујући СРЗН.

- Да ли је употреба средстава за спутавање, силе и оружје регулисана законом и постоје ли политике или смјернице за њихову употребу? Има ли законски забрањених средстава за спутавање или врста оружја? Које врсте спутавања, силе и оружја су дозвољене и која је њихова намјена?
- Када притворски/затворски службеници користе средства за спутавање, силу и оружје, јесу ли дужни да то забиљеже у досијеу затвореника? Које информације се уносе?
- Да ли затворске управе припремају периодичне статистичке податке о употреби средстава за спутавање, силе и оружја, укључујући анонимизоване податке о идентитету спутаних лица (нпр. подјелу по полу/старости)
- Да ли је било евидентираних жалби на СРЗН у контексту употребе средстава за спутавање, силе и оружја? Ако јесте, какав је био исход?
- Ко одобрава употребу средстава за спутавање, силе и оружја и који чланови особља смију да их користе?
- Да ли се у приручнику за обуку особља говори о употреби средстава за спутавање, силе и оружја и алтернативних средстава контроле?
- Да ли се дисциплински поступци против особља на било који начин баве непрописном, непотребном или несразмјерном употребом средстава за спу-

тавање, силе и оружја? Јесу ли неки запосленици дисциплински или кривично гоњени из тих разлога?

- Да ли су притворски/затворски службеници дужни да носе камере причвршћене на тијелу или друге уређаје док користе средства за спутавање, силу или оружје?
- Да ли је у посљедње вријеме рађена ревизија употребе средстава за спутавање, силе и оружја? Ако јесте, да ли је било измјена политике и праксе?

Преглед средстава за спутавање/простора за спутавање

- Да би се у потпуности информисали о употреби средстава за спутавање у свакој установи, посматрачи треба да прегледају и средства за спутавање и врсте оружја које се користе. Код одређених врста спутавања, као што су везивање за столице и кревете или средства спутавања причвршћена за зид, то укључује и преглед просторија у којима се таква средства налазе.
- Када се средства за спутавање користе на одређеној локацији, постоје ли камере за видео надзор или други уређаји за снимање у том подручју? Да ли је тај простор посебно изолован у установи и какав је распоред, укључујући врата и прозоре?

Информације од особља

- Има ли особље овлашћење за употребу различитих врста средстава за спутавање, силе и оружја? Ако има, за које врсте конкретно?
- Је ли особље прошло обуку о употреби средстава за спутавање, силе и оружја? Да ли се та обука конкретно односила на различите врсте спутавања, силе и оружја, и да ли пролазе ажурирану обуку ако се уведу нове методе?
- Да ли су упознати са законима, прописима и поступцима који се односе на употребу средстава за спутавање, силе и оружја?
- Јесу ли притвореници/затвореници обично везани током трансфера? Сматра ли особље да је то неопходно?
- Јесу ли икада свједочили сексуалном и родно заснованом насиљу у контексту употребе средстава за спутавање, силе и оружја?
- Мора ли особље да евидентира употребу средстава за спутавање, силе и оружја? Ако мора, које информације морају да унесу? Укључује ли то повреде нанесене као резултат њихове употребе?

Информације од притвореника/затвореника

- Да ли је било случајева да су притвореници/затвореници доживјели СРЗН док су били везани или у контексту употребе силе или оружја?

- Да ли притворенике/затворенике прегледа члан медицинског тима након употребе средстава за спутавање, силе или оружја ради евентуалних повреда?

Фокусирање на одређене групе

- Да ли се жене икад спутавају у високој трудноћи, током трудова и порођаја или непосредно након порођаја?
- Да ли се труднице спутавају током транспорта у болницу на редовне прегледе или порођај?
- Постоје ли посебне политике којима се уређује употреба средстава за спутавање на трудницама током и након порођаја?
- Постоје ли посебне политике којима се уређује употреба средстава за спутавање на притвореницима/затвореницима са одређеним проблемима у погледу менталног здравља?
- Постоје ли посебне политике којима се уређује употреба средстава за спутавање, силе и оружја над малољетним притвореницима/затвореницима?

8.6 Сегрегација и друге дисциплинске мјере

Неки дисциплински поступци, укључујући сегрегацију, могу да представљају висок ризик од злостављања, посебно када је контакт са спољним свијетом ограничен, а нарочито када се лице држи у самици. Током полицијског задржавања, могуће је да се притвореници држе у самици и злостављају да би их се застрашило и изнудила њихова сарадња или признање.

Постоје и посебни ризици од сексуалног и родно заснованог насиља ако су други притвореници/затвореници ангажовани да одржавају дисциплину или у установама у којима постоје неформални дисциплински системи међу притвореницима/затвореницима којима надлежни не управљају на одговарајући начин.

Осим тога, у неким земљама, жртве СРЗН-а и лица под ризиком од ове врсте насиља могу да буду смјештени одвојено ради сопствене заштите, а понекад и на сопствени захтјев. Међутим, одвајање притвореника/затвореника од опште популације може да га изложи опасности од злостављања од стране особља, посебно када је контакт са спољним свијетом ограничен, а нарочито када се лице држи у самици.

Сегрегација појединаца зато што припадају групи која је подложна сексуалном и родно заснованом насиљу може додатно да их стигматизује и доведе у додатни ризик када буду враћени међу општу затворску популацију. Ово може да буде посебно опасно за ЛГБТИ лица или оне који су починили одређене врсте кривичних дјела, као што је силовање. Међународним стандардима је јасно утврђено да

је примјена заштитне сегрегације оправдана само у изузетним околностима, на најкраћи могући период и уз адекватне процесне гаранције.

Пракса сегрегације и други видови дисциплине такође могу да буду дискриминаторни када се рутински примјењују на одређене групе притвореника/затвореника.

Када разматрају примјену сегрегације у контексту СРЗН-а, посматрачи би требало да узму у обзир сљедеће:

- Под којим околностима се притвореници/затвореници могу да одвоје/смјесте у самицу? Да ли је то јасно уређено?
- Да ли се сегрегација/самица икада примјењује као заштитна мјера за жртве СРЗН-а или лица за која се сматра да су под ризиком? Ако примјењује, да ли се та одлука доноси уз консултације с тим лицем?
- Има ли назнака да се сегрегација и самица или друге дисциплинске мјере не-сразмјерно примјењују на одређене групе притвореника/затвореника?
- Како је уређена употреба сегрегације/самице? Које процесне мјере заштите од СРЗН-а и других облика насиља постоје?
- Да ли се малољетници, труднице, жене с новорођенчади и дојиље, као и затвореници с менталним или физичким тешкоћама икада шаљу у самицу?
- Да ли лица која се држе у самици или сегрегацији и даље имају право на контакт с породицом и својим адвокатом, укључујући посјете?
- Да ли здравствени радници редовно посјећују лица која се подвргавају дисциплинским казнама, укључујући сегрегацију/самицу? Могу ли они који су подвргнути таквој казни добити приступ здравственом раднику на захтјев?
- Да ли се други притвореници/затвореници икада ангажују у било каквом дисциплинском својству? Да ли у установи превладавају неформални системи кажњавања притвореника/затвореника?
- Да ли се дисциплинско кажњавање и заштитна сегрегација прописно евидентирају и прате?
- Постоје ли камере за видео надзор или други надзорни уређаји у просторијама за сегрегацију/изолацију?

8.7 Општи услови живота и потенцијалне „слијепе тачке“

У мјестима лишења слободе могу да постоје одређени дијелови који подразумевају висок ризик од СРЗН-а. Неки од њих су заједничке ћелије и тоалети и простори за туширање, као и подручја која се слабије надзиру и прате, укључујући ходнике, просторије за стручно и друго оспособљавање и кухиње. Ови ризици могу да буду сложенији у подручјима гдје нема камера за видео надзор или друге надзорне опреме, или када се притвореници/затвореници одводе из просторија ради учешћа у програмима стручног оспособљавања и другим активностима.

Приликом процјене ризика од СРЗН-а, посматрачи треба да прегледају све дијелове установе, укључујући потенцијалне „слијепе тачке“, спаваонице, тоалете и тушеве. Надзор над овим локацијама треба да буде у равнотежи с поштовањем приватности. Посматрачи би могли да размисле и о посјетама спољним објектима у којима притвореници/затвореници проводе вријеме, као што су објекти за обуке или радни ангажман, чак и ако их надзире особље које није запослено у притворској установи.

Генерално, пренатрпане установе и објекти којима недостају ресурси представљају већи ризик од СРЗН-а, јер особље није у стању да прописно прати и контролише поступке притвореника/особља, а и зато што и само особље може непримијећено да врши злостављање, или нема довољно ресурса за рјешавање проблема.

Приликом процјене општих услова живота у одређеним установама, посматрачи треба да размотре:

- Колико је установа евентуално претрпана?
- Какав је омјер особља и затвореника?
- Је ли свим осумњиченима/затвореницима обезбијеђен засебан кревет?
- Постоји ли редован ноћни надзор над ћелијама и спаваоницама?
- Да ли су успостављени аранжмани којима се обезбјеђује да притвореници/затвореници не морају јавно да се туширају или користе тоалет, а посебно да жене не морају да се туширају или користе тоалет пред мушким особљем?
- Постоје ли посебни аранжмани у вези са просторима за туширање за трансродне и интерсексуалне притворенике/затворенике?
- Да ли одговарајуће особље надзире све дијелове затвора и да ли постоји прописан надзор над свим активностима затвореника, укључујући спољне програме обуке и рада?

- Да ли жене морају да ходају кроз просторе у којима су смјештени мушкарци да би приступиле просторима за едукацију, рад или рекреацију?
- Да ли у свакој ћелији/спаваоници постоје зујалице или друга средства комуникације која притвореници/затвореници могу да користе по потреби да привуку пажњу?

8.8 Транзит и трансфер

Притвореници/затвореници су изложени повећаном ризику од насиља током транзита између различитих установа, укључујући хитну евакуацију, јер тренутно је генерално мањи број механизма за заштиту и праћење. Током транзита је повећан ризик од недоличног понашања особља или СРЗН-а од стране других притвореника/затвореника који иначе не би дошли у међусобни контакт. И само особље може да буде под већим ризиком током тог периода.

Ови ризици су посебно акутни ако у возилима која се користе за транспорт нема надзорних камера и ако није извршена процјена подобности транспортног особља за надзирање одређених притвореника/затвореника. Прописи који се примјењују у мјестима лишења слободе и који штите од СРЗН-а можда се неће примјењивати или ће се примјењивати у блажој мјери током транспорта, укључујући одредбу да се мушкарци и жене држе одвојено и да жене надзире искључиво женско особље. Исто тако, процјене да ли је прикладно да притвореници/затвореници заједно проведу вријеме можда се неће строго проводити током транзита.

Трансфер трансродних и интерсексуалних лица треба да се врши с посебном пажњом и осјетљивошћу, имајући у виду посебне ризике с којима су суочене.

Ризик од злостављања током транзита може да буде повећан када су недржавне агенције одговорне за транспорт притвореника/затвореника, поготово ако нису прошле прописне провјере или ако не постоји ефикасан систем за праћење њиховог понашања.

Приликом праћења ризика и појаве СРЗН-а током транзита, посматрачи би требало да узму у обзир сљедеће:

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Да ли постоје политике којима су регулисани услови трансфера да би се смањио ризик од насиља? Да ли се те смјернице експлицитно баве СРЗН-ом на родно осјетљив начин?
- Да ли се појединачне процјене ризика користе за доношење информисаних одлука о премјештању одређених притвореника/затвореника одвојено или заједно?

- Ко је одговоран за транспорт притвореника/затвореника? Постоје ли процедуре којима је регулисано понашање ових појединаца или субјеката?
- Да ли мушко особље икада учествује у транспорту притвореница/затвореница? Ако учествује, да ли постоје додатне заштитне мјере? Је ли присуство и женског члана особља обавезно?
- Да ли се жене и мушкарци који су у притвору/затвору превозе одвојено? Да ли се одрасла лица и малолетници превозе одвојено? Ако не, постоје ли посебне заштитне мјере?
- Да ли се притвореници/затвореници обично превозе у групама или се неки превозе сами? Колико чланова особља обично учествује у трансферу?
- Постоје ли посебне процедуре или заштитне мјере за транзит трансродних и интерсексуалних лица?
- Да ли се притвореницима/затвореницима даје могућност да обавијесте своје адвокате, чланове породице или остала трећа лица прије премјештања?
- Да ли се евидентирају датум, вријеме и сврха трансфера?
- Да ли је било навода о сексуалном и родно заснованом насиљу које се десило током трансфера? Ако јесте, какав је био исход?

Процјена превозних средстава

У већини случајева, посматрачи немају прилику да буду присутни у полицијском или затворском возилу током транзита. Међутим, током својих посматрачких посјета, чланови тима могу да посматрају како се притвореници/затвореници пребацују до и из установе, као и када улазе или излазе из возила. Они такође могу да прате возила до и од различитих установа. Ако се то ради ненајављено, али затворско особље зна да може доћи до таквог праћења, оно може да буде дјелотворно средство за одвраћање од насиља током транзита.

Приликом праћења премјештања притвореника/затвореника из једне установе у другу, посматрачи треба да знају за сваку ризичну ситуацију, укључујући потенцијалне црне тачке. То нпр. може да укључује периоде када притвореници/затвореници чекају у болницама и судовима, или када их воде до тоалета током транзита.

Посматрачи треба да обратe посебну пажњу на трансфер жена и малолетника, као и на распоред особља за ове групе. Посматрачи могу да затраже и да прегледају возила која се користе за транспорт притвореника/затвореника, а могу и да питају да ли могу директно да посматрају њихов премјештај. Притом би требало да узму у обзир сљедеће:

- Постоје ли камере за видео надзор и/или уређаји за аудио-снимање у свим возилима која се користе за транспорт притвореника/затвореника? Да ли адекватно обучена и провјерена лица редовно и ефикасно прате такве снимке?
- Које врсте возила се користе за транспорт притвореника/затвореника? Да ли су притвореници/затвореници на било који начин физички одвојени током транзита и постоји ли могућност физичког контакта између њих?
- Да ли се притвореници/затвореници редовно вежу током трансфера?

Информације од особља одговорног за транспорт притвореника/затвореника

- Да ли је особље прошло посебну обуку о заштити притвореника од злостављања током транспорта?
- Ко доноси одлуку о томе који притвореници/затвореници могу да се превозе заједно? Да ли се та одлука заснива на процјени ризика и потреба?

Информације од притвореника/затвореника

- Постоје ли пријаве притвореника/затвореника да су били изложени насиљу током транзита? Знају ли притвореници како да поднесу жалбу у таквој ситуацији? Да ли је било жалби и, ако јесте, какав је био исход?
- Да ли притвореници/затвореници могу да обавијесте своју породицу/пријатеље/друго контакт-лице и адвоката прије премјештања у другу установу?
- Да ли притворенице/затворенице надгледа мушко особље током транзита? Је ли присутно и женско особље? Да ли се притворенице/затворенице пребацују у истом возилу с притвореницима/затвореницима? Има ли физичког контакта?
- Да ли се малољетници пребацују у истом возилу с одраслим притвореницима/затвореницима? Има ли физичког контакта?

8.9 Иницијални медицински преглед и стална здравствена заштита (као фактор ризика)

Када притвореници/затвореници користе здравствене услуге у мјестима лишења слободе, могу да буду под ризиком од сексуалног и родно заснованог насиља. Међутим, услуге здравствене заштите такође могу да играју кључну улогу у откривању и превенцији СРЗН-а. У овом дијелу се кратко говори о здравственој заштити као фактору ризика, док је здравствена заштита као превентивни фактор обрађена у наредном дијелу који говори о приступу здравственој заштити ([дио 9.2](#)).

Захтјев да затвореници имају приступ здравственим услугама у потпуној приватности и повјерљивости може да буде у супротности са обавезом затворских органа да се побрину за безбједност затвореника, особља, пружалаца услуга и посјетилаца у сваком тренутку. Према томе, и притвореници/затвореници и здравствени радници могу да буду изложени ризику од СРЗН-а током иницијалних медицинских прегледа и каснијих прегледа код здравствених радника, посебно ако је затвореник сам у просторији са здравственим радником.

Овај ризик је присутан током консултација са здравственим особљем у затвору, као и са здравственим радницима ван установе. СРЗН може да се појави у здравственим службама у затвору или на другим мјестима, као што су болнице и специјалистичке клинике. До таквог насиља може да дође и у ћелији или мјесту за кажњавање затвореника.

Зато би требало да посматрачи провјере да ли је пријављено злостављање током медицинских консултација и других интеракција са медицинским радницима, као и мјере које су предузете да се спријечи СРЗН у контексту пружања здравствене заштите у затвору.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Постоји ли кодекс понашања здравствених радника који раде у мјестима лишења слободе и, ако постоји, да ли се бави СРЗН-ом? Да ли се политике и смјернице за здравствену заштиту у затворима баве понашањем/недоличним понашањем медицинског особља, укључујући сексуално насиље и дискриминацију?
- Да ли је било жалби притвореника/затвореника на СРЗН у медицинским установама или током других интеракција са здравственим радницима?
- Да ли постоје забиљежени случајеви дисциплинског или кривичног гоњења медицинског особља у затвору због сексуалног и родно заснованог насиља над притвореницима/затвореницима? Ако постоје, да ли су надлежни органи због тога увели било какве измјене у политику и праксу здравствене заштите?

- Да ли су подаци о иницијалним медицинским прегледима, накнадним здравственим прегледима и здравственим потребама притвореника/затвореника прописно евидентирани, укључујући датум и локацију медицинских прегледа, идентитет здравственог радника који је обавио преглед и евентуални контролни преглед?
- Да ли се врше провјере подобности затворског медицинског особља за рад у притворским срединама, укључујући процјену њиховог става према притвореницима/затвореницима? Да ли је то случај и са здравственим особљем које запошљавају приватне агенције?

Преглед просторија здравствених служби

Локација и распоред просторија здравствене службе у затвору важни су за процјену ризика од сексуалног и родно заснованог насиља. Здравствени објекти не би требало да буду смјештени у изолованим подручјима, али медицински прегледи морају да се обављају у потпуној приватности и повјерљивости. У процјени фактора ризика од СРЗН-а у здравственим објектима посматрачи би могли да се фокусирају на сљедећа подручја:

- Гдје се налазе здравствени објекти? Да ли су посебно изоловани?
- У каквим условима се обављају медицински прегледи? Да ли распоред врата и прозора омогућава потпуну приватност и повјерљивост?
- Да ли су врата обично затворена или закључана током медицинских прегледа?
- Постоји ли дугме за узбуну у просторији које пацијент/здравствени радник може да притисне да привуче пажњу, ако затреба? Да ли се затворски чувари налазе у близини за случај да морају да интервенишу?
- Да ли постоје засебне медицинске просторије за мушкарце/жене и одрасле особе/малољетнике?

Процјена понашања здравствених радника

Информације од здравственог особља

- Да ли здравствено особље похађа било какву обуку о пружању здравствене заштите у притворском окружењу или конкретно о раду са затвореницима?

Информације од притвореника/затвореника

- Да ли се притвореници/затвореници икада осјећају угрожено, деградирано или понижено током медицинских прегледа, укључујући иницијалне медицинске прегледе?

- Постоје ли пријаве против медицинског особља да су користили неprimјерене ријечи и/или говор тијела или неprimјерено додиривали лица током медицинских прегледа?
- Да ли притвореници/затвореници сматрају да могу да се жале на поступке здравственог особља у вези са случајевима СРЗН-а, ако је то потребно? Да ли је било таквих жалби и, ако јесте, какав је био исход?
- Да ли чланови особља или други затвореници икада присуствују или учествују у медицинским прегледима?

Фокусирање на одређене групе/појединце

- Да ли притворенице/затворенице имају право да одбију вагинални преглед и ускрате информације о свом репродуктивном здрављу?
- Да ли жене имају могућност да их прегледа здравствена радница? Ако то није могуће, да ли им се пружа могућност да буду у пратњи женског лица по свом избору током прегледа?
- Да ли се трансродни и интерсексуални притвореници/затвореници питају с којим се полом поистовјећују и да ли их потом прегледа здравствени радник одговарајућег пола?
- Да ли се женско здравствено особље икад осјећа посебно угрожено док прегледа мушке пацијенте?
- Ако је затвореник у пратњи дјетета, може ли он да прати дијете на иницијални здравствени преглед и касније прегледе?
- Да ли се притворенице/затворенице икада подвргавају прегледу за утврђивање дјевичанства?

9. АКТИВНОСТИ ПРАЋЕЊА С ЦИЉЕМ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ОДГОВОРА НА СРЗН

Поред сагледавања фактора ризика, важно је да посматрачи процијене дјелотворност постојећих мјера за превенцију и одговор на сексуално и родно засновано насиље. У овом дијелу су утврђене специфичне теме које посматрачи могу да укључе у своја припремна истраживања и током посјета и интервјуа у установама, као и предложена питања за релевантне актере која би могла да се укључе у постојеће алате за праћење. Укључени су и додатни приједлози који се односе на специфичне ризичне групе, тамо гдје је то од значаја.

9.1 Процјене ризика и потреба

Иницијалне, сталне и индивидуализоване процјене ризика и потреба представљају кључне алате у идентификацији знакова рањивости или агресије код притвореника/затвореника. Када се правилно примјењују, ефективни алати за процјену могу да играју важну улогу у превенцији СРЗН-а, тако што ће обезбиједити да индивидуалне потребе буду задовољене и да постоје одговарајуће мјере безбједности и планови издржавања казни. Добре процедуре класификације и процјене смањују ризик да угрожени притвореници/затвореници буду смјештени с потенцијалним починиоцима СРЗН-а, а могу и да смање ризике по особље и посјетиоце затвора.

Нажалост, многи алати за процјену ризика и потреба осмишљени су да предвиде понашање мушкараца, а не узимају у обзир родно специфичне потребе и околности затвореница.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Да ли алати за процјену ризика и потреба укључују процјену ризика притвореника/затвореника да ће бити сексуално злостављани или сексуално насилни према другима, укључујући процјену њихове претходне историје насиља или насилног понашања?
- Да ли постоје посебне мјере заштите за лица за која је утврђено да су под ризиком од СРЗН-а?
- Да ли се процјене ризика проводе у свим фазама притвора, укључујући полицијско задржавање и трансфер затвореника?

- У којој фази се врше наведене процјене? Да ли се оне редовно ревидирају и ажурирају и да ли је притвореник/затвореник укључен у тај процес?
- Које процедуре/процјене ризика постоје да би се одредило како особље треба да се распореди на рад с различитим притвореницима/затвореницима?
- Које процјене ризика и потреба се користе као основ за израду индивидуалних планова издржавања казне, укључујући ризике од насиља и/или потребу за заштитом од насиља?
- Ко врши те процјене? Да ли су та лица прошла икакву обуку о процјени ризика и потреба у вези са СРЗН-ом?

Информације од притвореника/затвореника

- Да ли притвореници/затвореници знају да је извршена било каква процјена ризика и потреба у било којој фази њиховог хапшења и притварања? Ако знају, да ли су били укључени у тај процес? Како се историја сексуалног и родно заснованог насиља укључује у процјену?
- Како се процјене ризика и потреба редовно ажурирају?

Фокусирање на одређене групе/појединце

- Да ли процјене ризика и потреба у вези с ризиком од сексуалног насиља укључују и разматрање да ли је лице припадник ЛГБТИ заједнице или је таквом сматрају?
- Да ли постоје алати за процјену ризика и потреба који се баве родно специфичним потребама и околностима затвореница, укључујући ризике од СРЗН-а?

9.2 Приступ здравственој заштити

Здравствени радници могу да одиграју кључну улогу у откривању знакова злостављања и спречавању СРЗН-а. Да би то урадили, потребно је да имају приступ притвореницима у полицијском притвору, као и онима који су већ пребачени у затвор.

Медицински преглед при првом пријему у полицијски притвор или затвор омогућава особљу да открије и забиљежи све назнаке да је дошло до СРЗН-а, укључујући евентуалне психичке или психијатријске сметње које упућују на инциденте сексуалног и родно заснованог насиља. То може да се односи на СРЗН које се догодило прије хапшења, укључујући насиље у породици или злостављање које се догодило током хапшења или у полицијском притвору.

Доступност сталне медицинске његе такође може да игра кључну улогу у препознавању и спречавању злостављања у мјестима лишења слободе. То је могуће само ако сви притвореници/затвореници могу да се обрате медицинском особљу у потпуној приватности и повјерљивости, те ако је здравствено особље прописно обучено за препознавање и документовање знакова злостављања. Ако су здравствени радници независни од полиције/затворске управе, притвореници/затвореници биће склонији да вјерују да им могу безбједно да пријаве инциденте СРЗН-а, а особље ће бити склоније да пријави насиље. Сви медицински прегледи треба да укључују разговор с притвореницима/затвореницима да би им се пружила прилика да пријаве злостављање.

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- Да ли је затворско здравствено особље независно од управе затвора? Ко њима директно руководи и коме они одговарају?
- Постоји ли процедура којом су утврђени кораци које здравствени радници треба да предузму ако сумњају да је дошло до СРЗН-а?
- У којој фази пријема се обавља иницијални медицински преглед затвореника? Да ли иницијални медицински преглед подразумијева било какав осврт на ранија искуства са СРЗН-ом?
- Да ли типски образац здравственог картона садржи дио који се односи на мучење и друге облике злостављања, или конкретно СРЗН?
- Да ли медицински тим припрема периодичне статистичке податке о случајевима злостављања за које сазна, или конкретно о инцидентима СРЗН-а?
- Постоји ли обавеза да затвореници прођу још један медицински преглед у случајевима када су враћени у полицијски притвор ради истраге?
- Да ли су доступни статистички подаци о броју случајева СРЗН-а које је забиљежило медицинско особље, између осталог и током иницијалних и каснијих медицинских прегледа?

Преглед просторија здравствених служби и мјеста гдје се држе здравствени картони

- У каквим условима се обављају медицински прегледи? Да ли распоред врата и прозора омогућава потпуну приватност и повјерљивост?
- Да ли су затворске здравствене службе смјештене на локацији гдје сви притвореници могу да им приступе ако је потребно? Како се остварује приступ здравственим службама у установама у којима се налазе и мушкарци и жене, односно одрасла лица и малољетници?

- Гдје се чувају здравствени картони и коме је дозвољен приступ? Да ли су списи прописно закључани? Да ли се чувају одвојено од главног досијеа затвореника?
- Да ли постоје још неке мјере за обезбјеђивање медицинске повјерљивости?

Информације од здравственог особља

- Да ли здравствено особље пролази конкретну обуку о препознавању случајева СРЗН-а и/или одговарајућим начинима поступања са жртвама СРЗН-а? Да ли су неки чланови здравственог особља специјализовани за бављење СРЗН-ом?
- Да ли је затворско медицинско особље прошло обуку о примјени Приручника о дјелотворној истрази и документовању мучења и других окрутних, нељудских или понижавајућих поступања или кажњавања (Истамбулски протокол)?²¹
- Ако међу особљем нема стручњака за СРЗН, да ли постоје здравствени радници ван установе који могу да буду позвани ако особље сумња да је затвореник био жртва СРЗН-а?
- Која врста подршке и третмана је доступна жртвама СРЗН-а?
- Да ли је особље дужно да пријави ако примијети знакове сексуалног и родно заснованог насиља? Да ли прво морају да добију сагласност жртве?
- Да ли је особље икада примило пријаве да су притвореници/затвореници били жртве СРЗН-а (било прије или током притвора)? Да ли особље зна како да поступи у тим ситуацијама?
- Да ли сви затвореници пролазе љекарски преглед по пријему у полицијски притвор/затвор? Ако да, када се он обично обавља?
- Које је радно вријеме здравствене службе у притворској установи? Да ли је здравствено особље на располагању и ноћу?
- Каква је процедура путем које притвореници/затвореници могу да затраже преглед код здравственог радника? Како особље обезбјеђује да они могу да затраже медицинску помоћ уз потпуну приватност и повјерљивост?
- Да ли међу здравственим особљем има стручњака за ментално здравље?
- Да ли затвореници који су кажњени на било који начин, укључујући самицу, имају приступ здравственим радницима када им је потребно? Да ли затворско здравствено особље свакодневно посјећује затворенике који се држе у било каквом облику присилне сегрегације?

21 OHCHR, *The Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, оп. цит., напомена 15.

Информације од притвореника/затвореника

- Да ли се притвореницима/затвореницима даје прилика да медицинском особљу испричају о ранијем искуству са СРЗН-ом? Ако да, које се мјере обично предузимају?
- Да ли притвореници/затвореници сматрају да би могли безбједно и повјерљиво да пријаве инциденте СРЗН-а здравственом особљу у затвору ако то желе? Ако не, зашто?
- Да ли притвореници/затвореници могу да затраже љекарске прегледе у потпуној повјерљивости? Знају ли како да то ураде?
- Да ли се иницијални и каснији медицински прегледи обављају у потпуној приватности и повјерљивости?

Фокусирање на одређене групе/појединце

- Да ли је на располагању женско здравствено особље? Ако затвореница затражи да је прегледа здравствена радница, да ли је то могуће?
- Да ли је неко од здравственог особља специјализован за питања здравствене заштите жена и дјевојчица, укључујући заштиту репродуктивног здравља?
- Да ли новопридошле затворенице пролазе преглед ради евентуалних знакова сексуалног и других облика насиља?
- Јесу ли на располагању специјалисти за здравствену заштиту дјеце која бораве с родитељима у затвору?

Здравствена заштита и друге пропратне мјере за лица која су пријавила сексуално насиље

Приликом интервјуисања лица која су пријавила сексуално насиље и затражила одговарајуће мјере, посматрачи би могли да покушају да добију више информација о сљедећем:

- колико времена је протекло од пријаве насиља до реакције надлежних органа;
- да ли је особље реаговало брзо и прописно прикупило доказе;
- да ли је било прилике за разговор са здравственим радником, укључујући стручњака за ментално здравље, убрзо након пријаве насиља;

- да ли су доступне било какве додатне услуге, укључујући савјетовање или приступ службама у заједници, и да ли је та подршка у току;
- да ли им је омогућена хитна контрацепција, тестови на трудноћу и тестирања и информације о полно преносивим болестима, када је то потребно;
- да ли је проведена истрага о насиљу и јесу ли обавијештени о исходу;
- јесу ли имали даљне контакте с починиоцем;
- да ли се осјећају заштићено од даљнег злостављања или одмазде?

9.3 Контакт са спољним свијетом

Контакт са спољним свијетом је кључна мјера заштите лица у притвору од сексуалног и родно заснованог насиља. Притвореници/затвореници који имају мало или нимало контакта са породицом, пријатељима, адвокатима или спољном заједницом могу да буду изложени посебном ризику од насиља, не само због утицаја изолације, него и зато што им такав контакт пружа кључну прилику да пријаве насиље или пријетње насиљем.

Међутим, посјете извана могу да буду корисне код превенције или пријављивања СРЗН-а само ако притвореници/затвореници сматрају да могу на безбједан, приватан и повјерљив начин да пријаве насиље или пријетњу насиљем.

Приступ спољном свијету такође је од пресудног значаја за спречавање одмазде и даљнег насиља над онима који су поднијели жалбе због СРЗН-а, обезбјеђивање да та лица добију одговарајуће савјетовање и подршку, као и да се прописно поступи по жалби.

Мање је вјероватно да ће починиоци сексуалног и родно заснованог насиља напасти лица за која знају да могу да пријаве злостављање или која изгледају мање рањиво јер имају подршку споља. Могући починиоци ће можда бити мање склони да чине насилна дјела ако сами имају редовне контакте с породицом, пријатељима и другим лицима.

Контакт са спољним свијетом посебно је важан у ситуацијама у којима је повећан ризик од СРЗН-а, као нпр. у раним фазама хапшења и притвора, или ако је притвореник/затвореник одвојен од осталих. Неке групе, укључујући жене, малољетнике и стране држављане, могу да имају специфичне потребе када је у питању обезбјеђивање значајног контакта са спољним свијетом.

Остваривање контакта између притвореника/затвореника и чланова њихове породице, пријатеља, адвоката и других такође може да представља ризик од СРЗН-а за притвореника/затвореника или његовог посјетиоца, посебно током приватних посјета. Стога би затвори требало да врше процјене ризика на основу природе посјете, да би успоставили равнотежу између потенцијалних ризика од насиља и права на приватност.

Право на брачне посјете може да допринесе превенцији СРЗН-а, али може да подразумева и факторе ризика које треба узети у обзир. Процедуре треба да буду успостављене, а просторије стављене на располагање уз дужно поштовање безбједности и достојанства.

Притвореници/затвореници и њихови посјетиоци ће такође моћи да пруже информације о сопственим искуствима с посјетама затвору или другим облицима комуникације, као и да ли постојећи аранжмани омогућавају притвореницима/затвореницима да безбједно пријаве случајеве СРЗН-а.

И посматрачи могу да стекну увид у то како су организовани различити облици комуникације и какви су нивои приватности и повјерљивости путем директног посматрања и кроз сопствену интеракцију с притвореницима/затвореницима. Током контрола, они могу да посматрају како особље комуницира с посјетиоцима затвора, нивое надзора и праћења, као и врсте дозвољених посјета.

Посматрачи би могли да размотре сљедеће информације да би утврдили у којој мјери контакт са спољним свијетом може да спријечи инциденте СРЗН-а:

Припремно истраживање/преглед документације

- Постоје ли важећи закони, политике и процедуре у вези с породичним посјетама и другим облицима комуникације са спољним свијетом?
- Да ли досијеи затвореника садрже контакт-информације чланова породице, укључујући контакте за хитне случајеве?
- Који проценат евидентираних жалби се односио на проблеме са остваривањем права на контакт са спољним свијетом?
- Постоји ли механизам који омогућава да адвокати, чланови породице, пријатељи и други поднесу жалбе затворској управи у име притвореника/затвореника? Колико често се користи тај механизам?
- Да ли надлежни органи воде евиденцију за сваког затвореника о посјетама породице, адвоката итд.?
- Постоји ли систем добровољних посјета за оне које породица или пријатељи не посјећују?

- Који проценат притвореника/затвореника има контакте с адвокатом или пружаоцем правне помоћи?
- Да ли постоји систем за процјену о томе који притвореници/затвореници могу да примају брачне посјете, да би се узели у обзир ризици по самог притвореника/затвореника или његовог посјетиоца?

Процјена простора за посјетиоце и комуникационих објеката

- Да ли просторије за посјете адвоката пружају потпуну приватност и повјерљивост да би притвореници/затвореници могли на безбједан начин да пријаве СРЗН свом законском заступнику, ако то желе?
- Да ли просторије за посјете генерално омогућавају приватност, уз истовремену могућност визуелног надзора, ако је потребно?
- Имају ли сви притвореници/затвореници приступ телефону, као и средствима за слање писама/другим облицима комуникације, да би путем ових канала безбједно и повјерљиво могли да пријаве насиље или страх од њега? Да ли се пружа подршка лицима која немају новца?
- Да ли просторије за брачне посјете омогућавају потпуну приватност, да би се избегао воајеризам? Да ли у просторији постоји средство помоћу којег притвореник/затвореник или његов посјетилац може да упозори надлежне органе у случају насиља?

Евалуација како се спољни контакт остварује у пракси

Информације од особља и управе

- Колико често/које врсте посјета су дозвољене и колико оне трају?
- Да ли се учесталост/врста и трајање посјета разликују међу групама затвореника и, ако да, зашто?
- Дозвољава ли установа брачне посјете? Ако дозвољава, да ли се то једнако односи на мушкарце и жене?
- Какве процедуре процјене ризика постоје за приватне или интимне посјете?
- Како се прате телефонски позиви, ручна и електронска кореспонденција?

Информације од притвореника/затвореника

- У којој фази притвореници/затвореници могу да обавијесте своју породицу и адвоката о свом хапшењу и затварању?
- Могу ли притвореници/затвореници да се састају са својим законским заступником у потпуној приватности?

- Могу ли на безбједан начин да пријаве случајеве сексуалног и родно заснованог насиља свом адвокату/члану породице/другом контакт-лицу? Ако не, зашто?
- Сматрају ли да би то могли да учине током посјета/телефоном/писмом/другим средствима комуникације? Ако не, зашто?

Информације од породица, пријатеља, адвоката и осталих

- Да ли су затвореници икад говорили о сексуалном и родно заснованом насиљу у затвору (било над њима или другим лицима)?
- Знају ли посјетиоци да ли могу да поднесу жалбе на СРЗН у име затвореника? Ако да, познају ли тај поступак? Како су сазнали за то?
- Да ли постоје пријаве да су и сами посјетиоци доживјели СРЗН током посјета притворској установи? Ако постоје, да ли су могли да поднесу жалбу због тога? Какав је био резултат?
- Јесу ли посјетиоци икада сматрали да су под ризиком од СРЗН-а током посјета? Ако јесу, ко је представљао пријетњу и у каквим околностима?

Посматрање посјета затвору

- Да ли особље примјерено комуницира с посјетиоцима, укључујући дјецу?
- Могу ли затвореници разговарати са својим спољним контактима (током посјета и телефоном), а да их не чују чланови особља и други затвореници?
- Када чланови особља посматрају посјете затвору, да ли изгледају пријетеће или застрашујуће затвореницима и/или члановима њихових породица?

Фокусирање на одређене групе/појединце

Може се десити да затвореници који су под највећим ризиком од СРЗН-а имају и мање контакта са спољним свијетом, укључујући стране држављане, избјеглице и мигранте, затворенике с високим степеном безбједносног ризика и оне који се држе у сегрегацији. Посматрачи би стога требало да провјере да ли надлежни органи подстичу и омогућавају комуникацију са спољним свијетом свим притвореницима/затвореницима. Требало би да траже и позитивне примјере гдје надлежни органи улажу посебне напоре да омогуће контакт онима којима је помоћ најпотребнија.

- Постоје ли посебне смјернице о томе када и како обавијестити амбасаде и конзулате о хапшењу једног од њихових држављана?

- Постоје ли посебни аранжмани који страним држављанима омогућавају да контактирају своју амбасаду/конзулат и своју породицу и пријатеље?
- Могу ли амбасаде/конзулати да подносе жалбе у име страних држављана?
- Да ли притвореници/затвореници који су на неки начин кажњени, укључујући држање у сегрегацији, и даље могу да контактирају са спољним свијетом?
- Постоје ли посебни програми за притворенике/затворенике који немају с ким да комуницирају/немају посјетиоце?
- Постоје ли посебни програми посјета за оне који су раније били жртве или починиоци СРЗН-а?
- Постоје ли ограничења спољне комуникације за затворенике са високим степеном безбједносног ризика?

9.4 Приступ информацијама

Приликом пријема, сви притвореници/затвореници треба да добију информације о својим правима, укључујући и како да повјерљиво поднесу жалбу ако су њихова права повријеђена. Треба да буду обавијештени и о дисциплинским казнама које могу да буду примијењене ако крше правила, укључујући она која се односе на сексуално и родно засновано насиље. Ове информације морају да буду доступне свим притвореницима/затвореницима на језику и у формату који разумију.

Посматрачи треба да истраже врсте информација које су доступне затвореницима, укључујући:

- Да ли се притвореницима/затвореницима и члановима особља достављају информативни материјали о СРЗН-у и о томе шта могу да ураде ако постану жртве насиља, укључујући контакт-податке за услуге подршке у случају СРЗН-а, телефонске линије, те како да ступе у контакт с механизмима за праћење?
- Да ли им се дају било какве информације о заштитним мјерама које се примјењују за лица која тврде да су злостављана?
- Да ли се те информације представљају у формату који је лако разумљив и да ли су истакнуте на видном мјесту у установи?
- Постоје ли и друге стратегије за подизање свијести међу притвореницима/затвореницима и особљем о превенцији насиља и одговору на њега?
- Да ли се притвореницима/затвореницима дају информације о кодексу понашања особља, затворским правилима и прописима, укључујући информације о понашању које се сматра неприхватљивим међу особљем, као и притвореницима/затвореницима?
- Да ли притвореници/затвореници добијају информације о дисциплинским

поступцима за починиоце сексуалног и родно заснованог насиља?

- Да ли су ове информације доступне свима, укључујући оне који не говоре главни језик установе и неписменог лица?
- Постоје ли посебне мјере којима се обезбјеђује да лица која имају одређене проблеме с менталним здрављем познају своја права, колико је то могуће?

9.5 Статичка и динамичка безбједност

Приликом праћења мјеста лишења слободе, тимови треба да размотре како установе примјењују мјере статичке и динамичке безбједности, које представљају кључне компоненте ефикасног управљања затвором, укључујући превенцију СРЗН-а и одговор на њега.

О карактеристикама статичке безбједности се већ говорило у претходним дијеловима овог документа, укључујући инфраструктурна разматрања, употребу камера за видео надзор и могуће слијепе тачке које нису покривене.

Динамичка безбједност може да буде посебно ефикасна у сузбијању скривене природе СРЗН-а. Међутим, можда је тешко пратити у којој мјери се такви приступи примјењују у пракси, јер се то односи на цјелокупни начин управљања затвором и на институционалну културу.

Међутим, информације о приступима динамичкој безбједности могу да се добију из писаних политика и разговора с особљем и другим актерима. И сами притвореници/затвореници могу да дају информације о обезбјеђењу у установи. Поред тога, посматрачи ће вјероватно стећи добар увид у безбједносну културу током својих посјета установама. Када разматрају динамичку безбједност у контексту СРЗН-а, посматрачи би требало да узму у обзир:

- природу и обим интеракције особља и притвореника и нивое повјерења између њих;
- интерперсоналне вјештине чланова особља;
- колико је особље свјесно одређене ситуације у којој се притвореници/затвореници налазе, укључујући групе или лица која би могла да буду под посебним ризиком од СРЗН-а;
- у којој мјери је особље свјесно онога што се дешава у установи, укључујући динамику међу притвореницима/затвореницима; и
- да ли особље пролази обуку о концепту и примјени динамичке безбједности и да ли се подстиче да се активно занима за добробит притвореника/затвореника.

9.6 Запошљавање особља, оспособљавање и надзор

Пажљива селекција и одговарајућа обука особља на свим нивоима кључне су за стварање окружења у којем се СРЗН не врши, не опрашта ни толерише. Особље не само да мора бити прописно ангажовано и обучено, него мора да има и добар надзор и подршку. Повећање разноликости међу особљем, укључујући заступљеност жена, такође је кључно за рјешавање проблема СРЗН-а.

Кандидати треба да прођу прописну провјеру током запошљавања, да би се обезбиједило да само одговарајући добију посао. Поступци провјере особља морају да укључују провјере прошлости, да би се обезбиједило да нису раније вршили или одобравали СРЗН. У основи, сви они који добију посао у кривичноправном систему, укључујући пружаоце здравствених услуга, морају да буду посвећени превенцији СРЗН-а.

Поред повећања заступљености женског особља, у поступцима запошљавања прилике треба пружити разноликим кандидатима, да би се обезбиједила заступљеност недовољно заступљених група међу запосленима или, у најмању руку, заступљеност особља које је стручно за рад с одређеним мањинским групама или конкретно са жртвама СРЗН-а. Разноликост особља треба да буде присутна на свим нивоима, укључујући више и руководеће позиције и креаторе политика.

Разноликост особља треба да подразумијева и задржавање разноликог особља, посебно женског. Пажња треба да буде посвећена менторству за нове запосленике, успостављању радних мјеста погодних за породицу и обезбјеђењу да не постоје препреке њиховом напредовању, укључујући и могућности за обуку.

Приликом разматрања запошљавања, задржавања и обуке особља у вези са СРЗН-ом, посматрачи би могли да узму у обзир:

- који процеси провјере постоје за потенцијалне чланове особља и да ли то укључује провјеру прошлости и тестирање личне етике, укључујући ставове о СРЗН-у;
- разноликост особља на свим нивоима, укључујући родну заступљеност и да ли постоје политике или процедуре које подстичу разноликост особља;
- постоје ли препознатљиве препреке разноликости особља, укључујући могућности за унапређење и обуке за жене или лица која не сматрају да припадају само женском или само мушком роду;
- да ли приручници за обуку особља садрже модуле о СРЗН-у, родној осјетљивости, недискриминацији и раду с рањивим групама или жртвама злостављања;
- да ли особље пролази релевантну обуку, укључујући обуку о родној осјетљивости, прије ступања у активну дужност, а затим повремено током службе; и

- да ли су плате, бенефиције и услови службе адекватни да привуку и задрже одговарајуће особље?

9.7 Механизми за подношење жалби

Приступ ефикасним жалбеним процедурама је од суштинске важности за превенцију и борбу против сексуалног и родно заснованог насиља у мјестима лишења слободе. Потенцијални починиоци СРЗН-а, укључујући чланове особља, могу да се одврате од чињења насиља ако знају да други могу на безбједан и повјерљив начин да пријаве такво насиље и да ће се предузети даљне мјере. Жртве насиља могу и саме да се осјећају додатно оснажено ако знају да могу да пријаве СРЗН.

За многа лица у притвору, приступ механизмима за подношење жалби можда је једина нада за окончање насиља.

У том контексту, посматрачи би требало да имају на уму да управо притвореници/затвореници који су у посебно угроженом положају могу да се суоче са тешкоћама у пријављивању насиља или приступању механизмима за подношење жалби, укључујући нпр. дјецу, стране држављане и лица с поремећајима менталног здравља.

Приступачност, независност и повјерљивост механизма за подношење жалби су питања од посебне забринутости у случајевима СРЗН-а, због страха од недјеловања безбједносних и правосудних институција и посебних ризика који могу да прате жалбе на сексуално узнемиравање и злостављање. Рок за подношење жалби је такође значајан, јер жртвама СРЗН-а ће можда требати времена прије него што поднесу жалбу. Неки то можда не желе да ураде док не буду пуштени из притвора.

Ако су различити начини подношења жалби доступни свима, ако се правилно воде и јасно документују, требало би да затворске управе буду у стању да препознају и рјешавају систематске проблеме, као и појединачне случајеве насиља.

Поред праћења самих жалбених поступака, посматрачи могу да испитају и како се поступа по жалбама на СРЗН, да би утврдили да ли се таквим жалбама приступа на другачији начин него другима, односно да ли се жалбе третирају другачије у зависности од тога ко их подноси. Ово је посебно важно јер жалбе које се односе на СРЗН могу да се занемаре, сматрају неистинитим или „баналним“, или надлежни органи можда неће знати како да поступе у вези с њима.

Ако процес подношења жалбе није у потпуности повјерљив, жртве СРЗН-а такође могу да буду мета даљнег злостављања, маргинализације или увредљивих коментара, због природе њихове жалбе, било да је прихваћена или не.

У изразито маскулиној институционалној култури, запосленици могу да пропусте да пријаве случајеве СРЗН-а из страха да ће испасти слаби или бити означени као „проблематични“. Можда су забринути и да ће их остали искључити или да ће изгубити прилике за напредовање, посебно ако се жалба односи на надређено лице.

С обзиром на природу жалби на СРЗН, посебне препреке пријављивању таквог насиља и висок ризик од одмазде, надлежни органи би требало да предузму посебне мјере да обезбиједу брзу реакцију на такве жалбе.

Посматрачи стања у затворима би требало да размотре сљедеће у вези с поступцима подношења жалби:

Припремна истраживања и преглед постојеће документације

- дозвољава анонимне, повјерљиве жалбе и да ли се од жртава/свједока тражи сагласност за предузимање даљних мјера?
- Постоји ли временски рок у којем инцидент може да се пријави након злостављања? Који механизми постоје којима се омогућава лицима да поднесу жалбу након пуштања из притвора?
- Постоји ли родна разноликост међу лицима која раде на жалбама? Да ли су та лица завршила обуку о томе како поступати по жалбама на СРЗН и да ли су прошла било какву провјеру да ли посједују одговарајуће вјештине и искуство за рјешавање жалби на СРЗН?
- Постоје ли писане политике или смјернице за примјену механизма за подношење жалби и да ли укључују информације о заштити подносилаца жалби или свједока од одмазде?
- Да ли надлежни органи на било који начин подстичу пријављивање СРЗН-а и да ли чине било шта да увјере жртве да ће добити подршку и заштиту ако поднесу жалбу на злостављање, ако су такви програми доступни?
- Да ли механизми за подношење жалби прихватају жалбе свједока и трећих страна, као што су чланови породице, адвокати, механизми за праћење или представници ОЦД-а?
- Да ли се жалбе обично евидентирају у досијеу затвореника и да ли се статистички подаци и појединости о жалбама такође евидентирају у сврху праћења?
- Је ли било икаквих претходних жалби на СРЗН које су довеле до истрага и даљних мјера? Ако јесте, да ли је било видљивих позитивних исхода, укључујући промјене у политици и пракси?
- Које су уобичајене дисциплинске мјере у случају СРЗН-а и да ли се те санкције обично и проводе у пракси?

- Постоје ли писане процедуре у којима је утврђено како запосленици могу да поднесу жалбу на СРЗН?
- Да ли постоје мјере против управника затвора или чланова особља који знају за случајеве СРЗН-а, али не предузимају мјере да их спријече или не реагују на одговарајући начин?
- Постоји ли надзор над процедурама за подношење жалби у затвору, да би се обезбиједило да оне буду ефикасне и доступне свима?
- Постоје ли мјере којима се омогућава узбуњивање и релевантне мјере заштите за оне који пријаве насиље („звиждаче“)?
- Да ли постоје политике и/или механизми за изрицање дисциплинске мјере члану особља који пријети, застрашује или се свети подносиоцу жалбе?

Преглед инструмената за подношење жалби

- Да ли свако може да добије образац за жалбу или папир и оловку, ако је потребно? Гдје се чувају ти обрасци и писани материјали и како им притвореници/затвореници приступају? Имају ли жене једнак приступ као мушкарци? Имају ли малољетници једнак приступ као одрасли?
- Гдје се налазе кутије за жалбе? Да ли сви притвореници/затвореници могу да им приступе на повјерљив начин?
- Да ли су обрасци за жалбе доступни на другим језицима? Постоје ли неки други механизми за неписмене притворенике/затворенике или друга лица која не знају писати, да би и они могли да поднесу жалбе?
- Ако постоји образац за жалбе, укључује ли било шта конкретно о СРЗН-у?
- Ако постоји телефонска линија за подношење жалби, да ли их сви притвореници/затвореници могу да поднесу на повјерљив начин, да их друга лица не чују?
- Могу ли жртве насиља да буду у пратњи трећег лица током било којег разговора, ако то желе?
- Јесу ли информације о поступцима подношења жалби јасно приказане у притворској установи на мјесту које је доступно свима, укључујући посјетиоце затвора? Да ли је у тим информацијама јасно назначено да се то односи и на жалбе на СРЗН?
- Који су алати на располагању члановима особља да пријаве СРЗН?

Процјена индивидуалних искустава с механизмима за подношење жалби

Информације од особља

- Да ли је особље упознато с процедурама за подношење жалби притвореника/затвореника?
- Сматра ли особље да они могу на безбједан и повјерљив начин да пријаве СРЗН? Да ли мисле да би сносили негативне посљедице ако би пријавили СРЗН?

Информације од притвореника/затвореника

- Да ли притвореници/затвореници знају како да поднесу жалбу, укључујући различите механизме за подношење жалби?
- Јесу ли им дате информације о поступцима пријављивања када су први пут стигли у установу или у било којем другом тренутку? Како су им те информације изложене?
- Ако су доживјели СРЗН, сматрају ли да би га могли да пријаве на повјерљив начин? Како би то урадили?
- Да ли је било конкретних навода о СРЗН-у? Ако јесте, какав је био исход? Да ли се појединцима нуде било какве услуге подршке и заштитне мјере?

Информације од породица/адвоката/других посјетилаца

- Знају ли посјетиоци како да поднесу жалбу ако су доживјели злостављање у притворској установи?
- Знају ли да ли и како могу да поднесу жалбу у име притвореника/затвореника?

Фокусирање на одређене групе/ризичне ситуације

При разматрању приступа механизмима за подношење жалби, посматрачи треба да процијене и да ли постоје разлози због којих би одређеним групама притвореника/затвореника или онима у ризичним ситуацијама било теже да се жале, а нарочито групама које су под посебним ризиком од СРЗН-а. На примјер:

- Да ли лица у полицијском задржавању имају приступ процедурама за подношење жалби?
- Да ли жене имају једнак приступ механизмима за подношење жалби као и мушкарци?

- Постоје ли још неке мјере којима се обезбјеђује да малолетници имају приступ процедурама за подношење жалби?
- Да ли лица којима су изречене дисциплинске мјере, укључујући она које се држе у сегрегацији, могу да приступе механизмима за подношење жалби?
- Постоје ли још неке мјере којима се омогућава безбједно пријављивање, нарочито за ЛГБТИ лица?
- Могу ли страни држављани да поднесу жалбу путем своје амбасаде или конзуларног представника?

9.8 Активности и програми

програми би могли да буду прилагођени на основу постојећих програма у широј заједници, а могу да представљају и користан начин за успостављање веза са специјалистичким организацијама.

Индивидуализовани планови издржавања казне, засновани на темељитим процјенама ризика и потреба, могу да играју улогу у смањењу нивоа потенцијалних рањивости и важан су дио рехабилитације притвореника/затвореника. Постојање специјализоване помоћи такође може да охрабри жртве да се јаве и пријаве раније или актуелно злостављање.

Исто тако, установе могу да имају програме који су усмјерени на потенцијалне починиоце злостављања, укључујући и оне који су осуђени за сексуалне деликте. То би могло да укључује програме који се баве темама управљања бијесом, здраве интимности, женских права, позитивног маскулинитета и емпатије према жртвама.

Преживјели сексуалног и родно заснованог насиља морају да имају приступ свеобухватној подршци и помоћи, укључујући, између осталог, правну помоћ, лијечење, психолошку подршку и савјетовање.

Као и код свих програма обуке, надлежни органи треба да пазе на потенцијалне ризике од СРЗН-а у контексту саме обуке. Дакле, треба узети у обзир ризик од насиља над затвореницима, особљем и пружаоцима обуке, посебно ако се активности одвијају под смањеним надзором, ако едукатори нису прописно провјерени и ако активности надзире недржавна агенција.

Приликом процјене доступности и ефикасности постојећих програма у вези са СРЗН-ом, посматрачи треба да размотре:

- Постоје ли програми савјетовања и професионалне подршке за лица које су преживјеле СРЗН и оне за које се сматра да су под ризиком. Ако постоје, ко води те програме?

- Да ли жртве сексуалног насиља добијају подршку и савјет о полно преносивим болестима, ХИВ-у и трудноћи, када је то прикладно?
- Постоје ли програми подршке за смањење насиља за потенцијалне починиоце насиља и специјализовани програми за сексуалне преступнике. Да ли су пружаоци специјализованих услуга укључени у осмишљавање/извођење програма?
- Постоје ли у установи групе за самопомоћ и узајамну подршку у контексту СРЗН-а?
- Да ли постоје програми за зависност од дрога и алкохола?
- Да ли се лицима с поремећајима менталног здравља пружа одговарајуће, индивидуализовано савјетовање, психо-социјална подршка и лијекови?

10. ПРОПРАТНЕ АКТИВНОСТИ

Механизми за праћење ће моћи да прате обрасце и конкретне случајеве сексуалног и родно заснованог насиља на различите начине, у зависности од свог мандата и радних смјерница. Неки ће дати детаљне препоруке надлежним органима, док би други могли да се укључе у ревидирање националног законодавства. Неки механизми за праћење ће бити директније укључени у праћење појединачних случајева, уз директно пружање правне помоћи или упућивање случајева другим институцијама ради праћења, укључујући пружање медицинских, социјалних и психолошких услуга. Неки механизми за праћење могу да упућују случајеве кривичноправном систему или у интерне дисциплинске поступке.

Када је у питању праћење случајева СРЗН-а, механизам за праћење би требало да има јасан мандат и смјернице о томе шта може да учини и о процесима које треба слиједити. У свим случајевима, требало би да имају на уму сљедеће кључне принципе приликом одређивања најприкладнијег облика даљњег праћења:

- > Пропратна активност не би требало да изложи жртву СРЗН-а додатном ризику од насиља или одмазде, нити да скрене непотребну пажњу на њену ситуацију.
- > Посматрачи морају да поштују анонимност лица о којем се ради и повјерљивост свих достављених информација.
- > Када је то могуће, жртва СРЗН-а треба дати свој слободан, претходни и информисани пристајак за било какво даље праћење, те треба у потпуности да разумије предности, могуће ризике или негативне посљедице. То значи да ту не треба бити никакве принуде, застрашивања или манипулације, да сагласност мора да се затражи довољно времена прије предузимања радњи уз пружање детаљних информација.
- > Интервенција, укључујући медицинску, треба да буде приоритет ако се утврди да су живот и здравље лица угрожени.
- > Када је то потребно, посматрачи би требало да планирају пропратну посјету да би провјерили јесу ли лица у чије име су дјеловали безбједна.

10.1 Родно одговорно извјештавање

Механизми за праћење имају различите услове и стратегије извјештавања у зависности од природе сваке посјете, значаја налаза и циљаног органа. У свим случајевима, извјештаји су важна прилика да се нагласи проблем СРЗН-а и родна питања уопште. Дакле, род би требао бити кључно питање за разматрање, како у презентацији извјештаја тако и у пратећим препорукама. Стога би посматрачи у извјештавању требало да:

- > укључе информације о томе како су родна питања уграђена у планирање и методологију и све изазове с којима су се притом суочили;
- > буду родно специфични у извјештавању и укључе ородњену анализу налаза;
- > укључе родно специфичне препоруке и размотре интерсекционалност категорија као што су старост, етничка припадност и природа кривичног дјела;
- > размисле о објављивању тематских извјештаја који се посебно баве питањем СРЗН-а; и
- > обезбиједи да се извјештаји пошаљу надлежним органима који могу да искористе свој утицај за рјешавање проблема СРЗН-а.

10.2 Препоруке и дијалог

Препоруке ће се односити на различите органе, у зависности од потребног нивоа дјеловања, а нека питања ће захтијевати интервенцију на много различитих нивоа. Поред препорука за политике и законодавство намијењених министарствима и практичних сугестија затворским управама и особљу, механизми за праћење би могли да размисле о сљедећим активностима у вези са сексуалним и родно заснованим насиљем:

- > комуницирати и координисати рад с другим механизмима за праћење, укључујући међународне и регионалне механизме, на изради стратешких, реалних препорука које се односе на СРЗН;
- > повезати се и успоставити дијалог са ОЦД-има и појединцима специјализованим за бављење питањима СРЗН-а у заједници, као и са самим жртвама насиља;
- > предузети едукативне и активности подизања свијести о сексуалном и родно заснованом насиљу и родним питањима уопште у мјестима лишења слободе и развијати контакте са специфичним циљним јавностима; и
- > пажљиво пратити одговор на све препоруке, укључујући мјеру у којој се надлежни органи баве препорукама на родно одговоран начин.

10.3 Праћење истрага

Код процјењивања да ли надлежни органи адекватно реагују на конкретне жалбе на СРЗН, посматрачи могу да размотре и сљедећа питања:

- > Ко одлучује о томе како ће се/треба истражити жалба, укључујући и то да ли се треба поступати као да је у питању кривично дјело?
- > Како се поступило поводом исхода истраге? Јесу ли препоруке ефективно и благовремено проведене?
- > Јесу ли они за које је утврђено да су одговорни за насиље или непоступање по пријавама насиља адекватно санкционисани?
- > Да ли је случај дошао до суда? Ако јесте, како су тужилаштво и судски органи поступили у том предмету?
- > Јесу ли обезбијеђени правни лијекови?
- > Да ли је дошло до измјена политика и пракси у установи након истрага о СРЗН-у?
- > Је ли се промијенио положај лица на које су се односиле?
- > Јесу ли надлежни органи забиљежили жалбе у вези с одмаздом?

Закључак

У многим земљама механизми за праћење стања у притвору су предводили активности на спречавању мучења кроз свој редовни, независни рад на праћењу, а неке су већ постигле напредак у рјешавању проблема сексуалног и родно заснованог насиља.

Међутим, потребно је учинити много више да се питање СРЗН-а угради у редовни рад механизма за праћење. Конкретно, ти механизми треба да укључе питање СРЗН-а у своје планирање и науче како да утврде специфичне ситуације ризика и одговарајуће превентивне мјере. Сврха ових смјерница је да им пруже савјете и приједлоге како да то остваре, између осталог путем јачања њихових капацитета, подизања свијести о СРЗН-у међу сопственим члановима и препознавања изазова повезаних с таквим праћењем СРЗН-а.

Циљ ове публикације је да понуди конкретне алате које посматрачи могу да користе и уграде у своје рутинске посјете притворским установама, да би питање сексуалног и родно заснованог насиља укључили у свој рад. Механизми надзора су кључни за идентификацију и откривање злостављања у мјестима лишења слободе и доприносе промјени институционалне културе затворених средина кроз њихово праћење, извјештавање и заговарачки рад. Истовремено, такве напоре мора

да прати и спремност кривичноправног система да спријечи и ријеша проблем СРЗН-а у свим својим институцијама.

Као што је наведено, механизми праћења не само да могу открити случајеве сексуалног и родно заснованог насиља, него могу да одиграју и кључну улогу у раду на његовој превенцији. Такво опредјељење ће бити важан први корак у обезбјеђивању заштите људских права у установама које они надгледају и допринијеће промовисању поступака лишења слободе без насиља и злостављања.

Сексуално и родно засновано насиље је трајни проблем у мјестима лишавања слободе широм региона ОЕБС-а. То се односи не само на степен у којем друштво толерише такво насиље, већ и чињеницу да затворске и притворске установе често не испуњавају своју дужност заштите притвореника и затвореника. Ова публикација пружа примјере из региона ОЕБС-а који показују како државе могу да ријеше и спријече сексуално и родно засновано насиље у мјестима лишавања слободе, уз поштовање људских права и интегрисање родне перспективе. Циљ је да се подигне свијест о сексуалном и родно заснованом насиљу у кривичноправним установама и потребама жртава, уз предлагање низа заштитних мјера које се могу увести за ефикасно спрјечавање таквог насиља.

